

บทที่ ๕

การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจก ของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

จากความร่วมมือกันของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของงานวิจัยการฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีผลทางด้านการพัฒนาองค์ความรู้ และการสร้างคนในชุมชนให้เป็นผู้ที่มีความกระหายในการอยากรู้ความจริง ในการคิดแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งสามารถพัฒนาให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตามวิธีการมีส่วนร่วม และตามศักยภาพของชุมชนเอง

๕.๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจก

การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านท้องลับแลนั้น นอกจากจะทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ บริบททางสังคม และบริบททางวัฒนธรรม องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในเรื่อง คติความเชื่อ ค่านิยม ในรูปสัญลักษณ์ที่เป็นลวดลายในผ้าขึ้นตีนจก และตำนาน ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านท้องลับแลแล้ว ยังทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนตามวิธีการมีส่วนร่วม โดยใช้กิจกรรม และกระบวนการของชุมชน เกิดกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจก บ้านท้องลับแล ชุมชนสามารถพัฒนาทักษะด้านการคิด การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม และชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กระบวนการในการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นให้ชุมชนได้ดึงศักยภาพของตนเองออกมาในการร่วมกันพัฒนาชุมชนตามวิธีการของชุมชน

๕.๑.๑ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร (๒๕๔๕:๒๐-๕๔) เสนอว่า ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชน เข้าร่วมศึกษาปัญหาร่วมกันกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนเสร็จ และการเสนอผล และการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่ม ต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา (Problems People) ค้นหาปัญหาร่วมกันกับนักวิชาการ และเป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

๕.๑.๑.๑ หลักการ องค์ประกอบสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๑) การมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชน ทั้งการพัฒนา และแสวงหาองค์ความรู้ ตั้งแต่การคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และการได้ประโยชน์

๒) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องมีการกระทำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และตรงนี้จะแตกต่างกับการวิจัยทั่วไปที่สร้างองค์ความรู้ก่อนการกระทำที่หลัง หรือการกระทำไม่ใช่หน้าที่ของนักวิจัย และทำนองเดียวกันก็แตกต่างจากการพัฒนาที่มีการกระทำโดยใช้ความรู้ที่พร้อมแล้วไปช่วยภารกิจสำคัญของนักพัฒนา คือ ต้องให้ได้ความรู้ที่พร้อมแล้วแต่จะมีปัญหาใช้ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใดนั้น เป็นหน้าที่ของนักวิจัย ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในกระบวนการปฏิบัติงานซึ่งก็เป็นองค์ความรู้อีกประการหนึ่ง ก็ไม่ใช่หน้าที่ของนักพัฒนาอีกเช่นกัน เป็นหน้าที่ของนักวิจัยที่จะไปรวบรวมสร้างขึ้น และนักพัฒนาก็มุ่งไปแต่ภาคปฏิบัติในการพัฒนา นักวิจัยก็มุ่งแต่จะสร้างองค์ความรู้ทางทฤษฎี PAR ให้มีความสำคัญกับ “กระบวนการ” หรือตามที่เรียกกันทั่วไปว่า “ถอดประสบการณ์” ซึ่งในตัวของมันเองก็เป็นองค์ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกัน ถ้าบริบทของการใช้วิธีการคือ ต้องการสร้างศักยภาพให้กับคนที่อยู่กับปัญหาในชุมชน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบสำคัญ คือ เป็นกระบวนการเรียนรู้การทบทวนวรรณกรรม ที่สังเคราะห์ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน ในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ปฏิบัติการ และการติดตามผล แต่ที่ไม่ชัดเจนที่ยังมีอยู่ ๒ จุด คือ จุดที่ ๑ คือ จะเริ่มกระบวนการอย่างไร และจะดำเนินกระบวนการอย่างไร หรือ จะเชื่อมโยงความรู้ที่ก่อตัวออกมในแต่ละจังหวะของกระบวนการไปสู่การปฏิบัติอย่างไร และย้อนกลับอย่างไร และจุดที่ ๒ ซึ่งยังไม่มีมีการแยกแยะทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ คือ ตัว “องค์ความรู้” กับ “ขีดความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหา” ของผู้อยู่กับปัญหา

๕.๑.๑.๒ หลักการของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

สิทธิบัญญัติ ประพุทธนิติสาร (๒๕๔๕:๕๕-๕๗) เสนอหลักและขั้นตอนวิเคราะห์ คือ

๑) การเรียนรู้จากชาวบ้าน ถือว่าชาวบ้านเป็นครูเรียนรู้จากชาวบ้านโดยตรงเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ความรู้ด้านเทคนิคและสังคม

๒) การเรียนรู้ไม่ใช่รูปแบบตายตัว แต่ปรับเข้ากับกระบวนการเรียนรู้

๓) ไม่ใช่ตัวเองเป็นเกณฑ์เพื่อลดความผิดพลาดในการเรียนรู้

๔) จัดสมดุลระหว่างค่าใช้จ่ายกับประโยชน์ จากการเรียนรู้ ตรวจสอบความถูกต้อง ประกอบกัน เช่น วิธีการหาข้อมูล ประเภทของข้อมูล ผู้วิจัย สาขาวิชา เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

๕) แสวงหาความแตกต่างหลากหลายมากกว่าการหาค่าเฉลี่ย

๖) กระตุ้นให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำการศึกษา เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านได้เรียนรู้เรื่องราวที่ทำการศึกษา และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของความรู้หรือสิ่งที่ชาวบ้านค้นพบ

๗) การแลกเปลี่ยนข้อมูลและแนวคิดกับชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย ควรแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยงานในเรื่องการอบรมพื้นที่สนาม และประสบการณ์

๕.๑.๑.๓ ขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

๑) กำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยต้องกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาไว้ก่อนการทำการกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม ขณะที่ทำการกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย

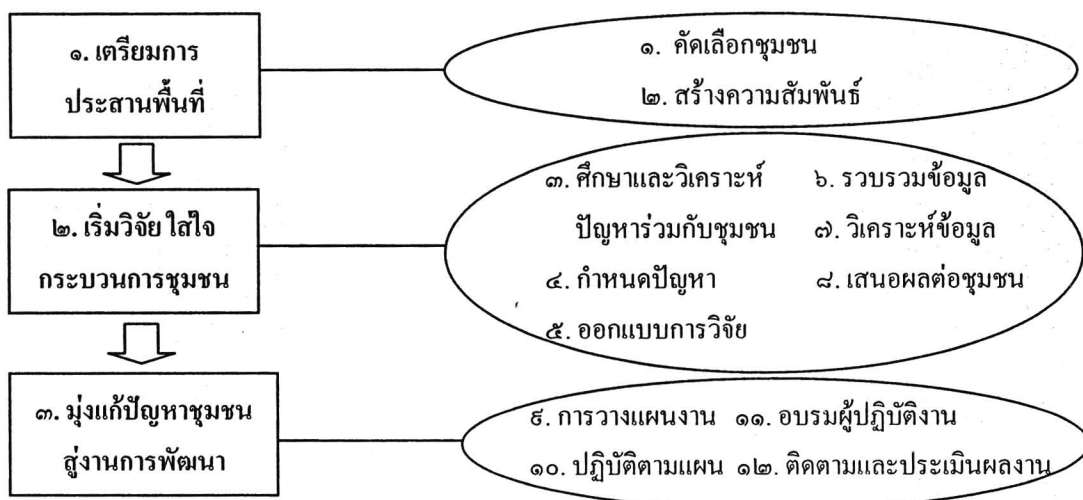
๒) ปฏิบัติกิจกรรม ควรต้องมีการสร้างความคุ้นเคยโดยวิธีการแนะนำตนเองหรือวิธีการอื่นๆ ตามความเหมาะสม และชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม

๓) การตรวจสอบข้อมูล สามารถทำได้ทันทีขณะที่กิจกรรมดำเนินอยู่ เพราะ ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลเพื่อนในกลุ่มตลอดเวลา และมีการตรวจสอบข้อมูลด้วย

๔) ประเด็นที่ศึกษา ควรเริ่มจากประเด็นที่เป็นรูปธรรม แล้วค่อยเปลี่ยนไป

๕) พยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมได้อภิปราย ถกเถียง หรือแก้ไขข้อมูลอยู่เรื่อยๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลอีกวิธีหนึ่ง

หนังสือชุดวิชาการวิจัยชุมชน(๒๕๔๕ : ๒๕๔๘) อธิบายถึงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไว้ โดยหมายถึง การที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเมินปัญหาความต้องการในชุมชนโดยวิเคราะห์และศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ดำเนินการทั้งในและนอกชุมชน เพื่อวางแผนแก้ปัญหาดำเนินการ และประเมินผลขั้นสุดท้าย โดย สมาชิกของชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยตลอด ดังนั้น ขั้นตอนของการดำเนินงานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยสรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้

รูป ๕.๑ แสดงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (ชุดวิชาการวิจัยชุมชน, ๒๕๔๕:๒๔๕)

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๒๗ : ๖-๘) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่อง ดังต่อไปนี้

- ๑) ร่วมศึกษาปัญหาสาเหตุและความต้องการของชุมชน
 - ๒) ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหา สนองความต้องการชุมชน
 - ๓) ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม
 - ๔) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
 - ๕) ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถ
- รวมทั้งการควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมนั้น

จากแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว จึงสรุปได้ว่าชุมชนสามารถใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการคิดหาหนทางในการแก้ปัญหา การกำหนดประเด็นของปัญหาที่ต้องการ ปฏิบัติกิจกรรม ตรวจสอบข้อมูล โดยคำนึงถึงความพร้อม และศักยภาพของชุมชน ตลอดจนให้ความสำคัญในการแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูล เนื่องจากการใช้ประโยชน์ร่วมกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมต่อไป

ดังนั้นชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จึงได้ร่วมกันหาหนทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนร่วมกันเพื่อการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชน โดยวิธีการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนอย่างสูงสุด ดังรายละเอียดในแผนการดำเนินกิจกรรม (Action Plan) จำนวน ๑๗ กิจกรรม ดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ ๑

ลงพื้นที่ สัมภาษณ์ พบปะ พูดคุย กับผู้สูงอายุ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
- ๒) เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้นำ ปราชญ์ ผู้รู้ และผู้นำกลุ่มต่างๆ ได้ทราบ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ผู้สูงอายุ ตัวแทนชาวบ้าน ทีมวิจัย และผู้เกี่ยวข้อง

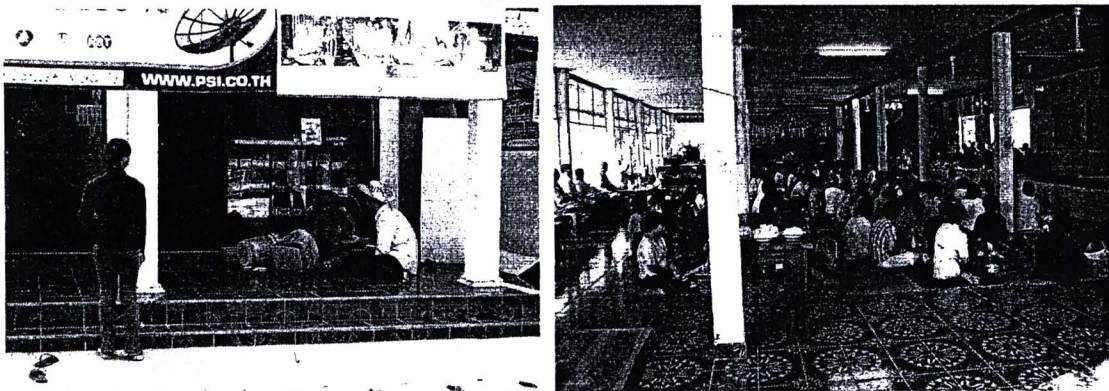
ตัวชี้วัด

- ๑) ทีมวิจัยทราบปัญหาจริงในพื้นที่ สามารถนำมาวางแผนในการเก็บข้อมูล
- ๒) ทราบความต้องการของชุมชน

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) เอกสารชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย

- ๒) กระดาษบรื๊ฟ
- ๓) ปากกาเคมี
- ๔) กล้องบันทึกภาพ

รูป ๕.๒ แสดงการลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบปะ พูดคุย กับผู้สูงอายุ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

จากกิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้ทำการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในทีม โดยให้สมาชิกในทีมที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวงเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และแบ่งหน้าที่ให้ สมาชิกทีมที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ลงพื้นที่พูดคุยกับกลุ่มแม่บ้าน และผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด

ในรายการกิจกรรมนี้ ในขั้นตอนการสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนทำได้ค่อนข้างยาก ชุมชนยังให้ความสำคัญน้อย โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาว เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัว ไม่เกี่ยวกับเรื่องปากท้อง จึงมีผู้ที่มีความสนใจเฉพาะผู้สูงอายุ ผู้รู้ ผู้นำชุมชน เท่านั้น ดังบทสัมภาษณ์

...คนสมัยนี้เขาไม่เอากันแล้ว เขาบอกว่ามันเป็นเรื่องโบราณไม่ทันสมัย ย่าว่าทำไมเขาจะกว่าทำให้ชาวบ้านเขากลับมาเรียนรู้ในสิ่งที่เขาละเลยไป ก็อย่างที่ว่า มันคนละสมัยแล้ว คนบ้านเราพูดด้วยยาก เพราะเดี๋ยวนี้ก็มีวไปยุ่งกับเรื่องปากเรื่องท้องนั่นแหละ เรื่องขึ้นเรื่องของเก่าแบบนี้ เขาไม่เอาด้วยหรอก... (นางป้าน เหล็กมูล : สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๒)

...ลูกแน่ใจว่าจะชวนชาวบ้านเขาทำเรื่องนี้ พ่อว่ายากมาก เดี่ยวนี้เขาไม่ยุ่งกันแล้ว บางคนมีก็ไม่ยุ่ง ยิ่งของเก่าๆ ทั้งภาษา ของกิน ประเพณี มันไม่มีคนสนใจแล้ว และบ้านเรางานอย่างอื่นมันมีเยอะ ทั้งทำสวน ทำนา ทำหอม เรื่องแบบนี้ เขาจะไม่ค่อยสนใจนะ... (นายเงิน กางมูล : สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๕๒)

...แล้วแต่น้องละกัน ย่าว่า มันยากนะ ที่จะเอาชาวบ้านนี้มาทำงานด้วย เพราะว่ามันไม่เกี่ยวกับเรื่องเงินทอง เขาจะไม่ค่อยให้ความร่วมมือนะ ก็แปลกนะ ทั้งๆ ที่บ้านเราแทบจะไม่เหลืออะไรที่บอกความเป็นเราแล้ว แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่สนใจ ทั้งๆ ที่ทุกคนก็รู้อยู่แก่ใจ... (นางปิ่น สุกสา : สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๒

ประชุมชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย
- ๒) เพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าขึ้นดินจกบ้านทอถักแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ทีมวิจัย

ตัวชี้วัด

- ๑) ทีมผู้วิจัยทีมวิจัยได้รับทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย บทบาทหน้าที่ และวางแผนการจัดกิจกรรม อย่างเป็นระบบ

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) เอกสารชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย
- ๒) กระดาษปรู๊ฟ
- ๓) กระดาษ เอ ๔
- ๔) ปากกาเคมี
- ๕) กล้องบันทึกภาพ

รูป ๕.๓ แสดงการประชุมชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย

จากกิจกรรมนี้ได้มีการแบ่งภาระงานกันอย่างชัดเจน มีการจดบันทึกวาระการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งกำหนดกรอบการวิจัยร่วมกัน โดยได้เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ และกระบวนการวิจัยกับทีมวิจัย

ในรายการกิจกรรมนี้ ชุมชนเริ่มมีความสนใจในการทำกิจกรรมมากขึ้น มีการเสนอแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการวางแผนดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างมาก ซึ่งชุมชนได้เสนอความเห็นต่างๆ ไว้ว่า

...ย่ำว่ามันก็คงดีนะ ถ้าชาวบ้านเราช่วยกันจริงๆ ก็ดีเหมือนกันที่จะช่วยกันฟื้นฮีตฮอยอันเก่าของบ้านเราไว้ อย่างเริ่มที่ขึ้นดินจกก็ดีนะ เพราะว่ามันมีตำนานของบ้านเราที่บอกว่าหมู่บ้านเป็นใคร มาจากไหน อย่างน้อยก็อาจจะช่วยทำให้ชาวบ้านรับรู้ และตื่นขึ้นมา... (นางปิ่น สุกสา : สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒)

...พอว่า ใช้ขึ้นดินจกก็ได้ เริ่มจากกลุ่มพวกแม่บ้านที่เขาใส่เขาเคยทอกันก่อนก็ดีนะ เพราะคนกลุ่มนี้ก็จะค่อยๆ ไปพูดไปคุย เพื่อขยายวงของงานนี้ให้กว้างมากขึ้นเรื่อยๆ... (นายเงิน กางมุล : สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒)

...ดีแล้ว ย่าก็สบายใจ เอาขึ้นดินจกนั่นแหละ มันมีตำนานบ้านเราเกี่ยวกันอยู่ พวกชาวบ้านมันจะได้ รู้ เพราะว่ามันอยู่ใกล้ตัวเขาดี แล้วค่อยเพิ่มเรื่องไปพื้นฟูงานด้านอื่น... (นางบ้าน เหล็กมุล : สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๓

กิจกรรมการรู้จักตัวตน สืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อให้ชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น และสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชนจากตำนานในชุมชนร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนเอง

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ผู้สูงอายุ ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา กลุ่มชาวบ้านจาก ๒ หมู่บ้าน

ตัวชี้วัด

- ๑) ชุมชนรู้จักตัวตนของตนเอง และ สืบรู้ที่มาและที่มาประวัติศาสตร์ของชุมชนจากตำนานในชุมชน

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) เอกสารชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย
- ๒) คำถามเปิดวงสนทนา โดยใช้คำถาม “คนบ้านเราตั้งแต่เดิมทีเป็นใคร มาจากไหน เป็นลาวอย่างที่เขารู้ หรือเป็นคนไทย ปู่ย่า คิดว่าเป็นอย่างไรบ้าง”
- ๓) กระดาษบรื๊ฟ
- ๔) กระดาษ เอ ๔
- ๕) ปากกาเคมี
- ๖) กล้องบันทึกภาพ
- ๗) เครื่องบันทึกเสียง

รูป ๕.๔ แสดงกิจกรรมรู้จักตัวตน สืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากกิจกรรมนี้ได้มีการจัดกิจกรรมเสวนาที่ศาลาอบรม วัดทองลับแล ในการเสวนานี้มี คนมาร่วมเสวนาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวบ้านเริ่มมีการรับรู้และเข้าใจในการทำงานของทีม มากขึ้น กับทั้งได้รับการประสานความร่วมมือเป็นอย่างดีจากองค์กรต่างๆ ในชุมชน ในส่วนของ การแบ่งหน้าที่กันของทีมวิจัยนั้น ทางทีมได้กำหนดให้ แต่ละคนมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมการ เสวนาครั้งนี้ต่างกันไป โดยให้มีผู้ดำเนินรายการเสวนา ๑ คน ฝ่ายจัดสถานที่ ๒ คน ฝ่าย ประชาสัมพันธ์ ๒ คน ฝ่ายดูแลน้ำดื่มและของว่าง ๒ คน ผู้จดบันทึกและเขียนแผนภาพ ๑ คน ซึ่ง ตลอดระยะเวลาการเสวนาเป็นไปด้วยความสนุกสนานมีการโต้แย้ง ถกเถียงถึงประวัติศาสตร์ของ ชุมชนจากตำนานในท้องถิ่นร่วมกันเพื่อหาความจริง โดยการนำหลักฐานต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมา เสนอ ไม่ว่าจะเป็นผ้าชิ้น หนังสือธรรมใบลาน กระบุงตระกร้า โดยผู้ที่เข้าร่วมเวทีเสวนาต้องขอ ตัวกลับบ้านเพื่อไปนำหลักฐานต่างๆ นั้นมาสนับสนุนแนวคิดของตนเอง โดยให้ผู้ดำเนินรายการ เปิดหัวข้อในการเสวนาว่า คนที่นี่เป็นใครมาจากไหน แล้ว ให้กลุ่มผู้มาร่วมเสวนาได้มีโอกาสแสดง ความคิดเห็นกันทุกคนโดยมีการจดบันทึกตลอดช่วงการเสวนา จากนั้นชาวบ้านก็เริ่มที่จะพูดคุย

กันเอง พร้อมนำเสนอประเด็นของประวัติศาสตร์จากตำนานของท้องถิ่น จนในที่สุดก็หาข้อสรุปได้ว่า ชาวบ้านท้องลัมแล เป็นกลุ่มไท-ยวน ที่อพยพมาจากอาณาจักรเชียงแสนเมื่อครั้งอดีต พร้อมได้มีการเล่าเสนอแนวคิด ถึงตำนาน พร้อมร่วมกันร่าง และเขียนประวัติศาสตร์จากตำนานในท้องถิ่นของชุมชนร่วมกัน จากกิจกรรมส่วนนี้ทำให้เห็นว่า ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ที่จะสืบความเป็นมา กล้าแสดงออกในการนำเสนอความคิดของตนเองพร้อมทั้งมีสำนึกร่วมในการทำงานสาธารณะ และจากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยได้ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านท้องลัมแล ซึ่งถือว่าเป็นประวัติศาสตร์จากตำนานท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จากอาณาจักรเชียงแสนโบราณที่มำตั้งรกรากอยู่ที่อำเภอลัมแล จังหวัดอุดรธานี ในปัจจุบัน

ในรายการกิจกรรมนี้ ชุมชนเริ่ม มีการร่วมแสดงความคิดเห็น ต่างแสดงความคิดเห็นของตนเอง เพื่อยืนยันความเป็นชาติพันธุ์ไท-ยวน โดยมีประเด็นหรือข้อคิดเห็นของชุมชน ต่างๆ ดังนี้

...หมู่บ้านเป็นลาวนะ เขาเรียกเราแบบนี้มาตั้งนานแล้ว ข้าวก็กิน ข้าวเหนียว พุคก็พูดคำลาว บ้านเราเป็นลาวปากแข็ง พุคไม่เพราะ...
(นางนัน ศรีเมืองสุข : สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

...บ้านเราไม่ใช่ลาวนะ เพราะขนาดไอ้หมู่บ้านที่มาจากลาวจริงๆ ในสมัยพ่อหนานเป็นเด็กน้อยมันยังเรียกเราว่า ไอ้ยวน เลย แต่เป็นยังงี้ มาจากไหน พ่อหนานก็ไม่รู้หรอก แต่ก็ดูเถอะ ภาษาเราก็ไม่เหมือนภาษาของลาวนะ ไปเอาหนังสือในธรรมมาดูซิ ตัวไทยก็ไม่ใช่... (นายโพธิ์พรหมอินทร์ : สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

...เราไม่ใช่ลาวหรอก แต่เราก็ไม่ใช่คนไทย แต่น่าจะเป็นคนยวน อย่างตำนานเจ้าฟ้าฮ่มกุมารเขาก็บอกว่า บ้านเราอพยพมาจากเชียงแสน อย่างเมืองเชียงแสนก็อยู่ทางเหนือ ก็คงไม่ใช่ลาวหรอก อย่างบ้านเราก็นุ่งซิ่นดินจกเหมือนทางเหนือนี้ คงไม่ใช่ลาวหรอก...(นางแดง คำสุก : สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

จากการทำกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงสำนึกร่วมในความเป็นชาติพันธุ์ของคนในชุมชน และการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

๕.๑.๒ การมีส่วนร่วมของชุมชน

๕.๑.๒.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมาย ของการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการหลายท่าน ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้
Pearse & Stiefel (อ้างใน สุทธิ ศรสวรรค์, ๒๕๓๘) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่นอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากร และสถาบันต่างๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่

Erwin Williams (๑๙๗๖ อ้างใน วันเพ็ญ วอกลาง, ๒๕๓๔) กล่าวว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร

White (๑๙๘๒ อ้างใน สุทธิ ศรสวรรค์, ๒๕๓๘) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” จะประกอบด้วย ๓ มิติ คือ มิติที่หนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไร ควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน นอกจากนั้น White ยังเพิ่มเติมว่าสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมประเภทที่ ๔ ที่นำมาพิจารณา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างใน พิระพล ไชยพงศ์, ๒๕๓๙) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การเกี่ยวข้องทางสังคมด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Environment Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น โดยให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย สรุปว่าเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงแต่การเป็นส่วนหนึ่ง (Belonging) ของชุมชนเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมอาจหมายถึงการทำงานดังกล่าวในช่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือ จังหวะเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มด้วย

๕.๑.๒.๒ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เจมส์ คี บีนทอง (อ้างใน สุทธิ ศรสวรรค์, ๒๕๓๘) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจการ
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติการ
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

Max Low Dermilk & W. Robert Laitos (อ้างใน ประสาทร์ สิทธิเลิศ, ๒๕๓๗) ได้เสนอขั้นตอนของยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ ๗ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การสำรวจขั้นต้น (Preliminary Reconnaissance)
- ๒) ศึกษาจัดความสำคัญของปัญหา (Priority Problem Identification Studies)
- ๓) การแสวงหาทางแก้ไขปัญหา (Search for Solutions)
- ๔) การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา (Assessment of Solutions)
- ๕) การปฏิบัติตามโครงการ (Project Evaluation)
- ๖) การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)
- ๗) พิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้สมบูรณ์
(Project Reconsideration of Completion)

Jose A. Agbayani (อ้างใน ลิขิต หมูดี, ๒๕๓๘) บอกขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

- ๑) การร่วมประชุม
- ๒) การออกความคิดเห็น
- ๓) การตีปัญหาให้กระจ่าง
- ๔) การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
- ๕.๑.๒.๓ รูปแบบของการมีส่วนร่วม

Cohen & Uphoff (อ้างใน พิระพล ไชยพงศ์, ๒๕๓๘) ได้อธิบายและวิเคราะห์การ

มีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยได้แบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

- ๑) ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานงานขอความร่วมมือ
- ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ลิขิต หมูดี (๒๕๓๘) ได้เสนอว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยขบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตาม และประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจ

๒) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริหาร

๓) การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งพาตนเองและการควบคุมทางสังคม

๔) การได้รับประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นฐานเดียวกัน อาจเป็นประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วม คือ การที่คนหรือกลุ่มคนรวมใจกันคิดแก้ปัญหาในช่วงเวลาหนึ่ง โดยใช้กระบวนการของกลุ่มเป็นตัวขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความตระหนัก รับรู้ การทำงาน ประโยชน์ที่จะได้รับ และ ร่วมถึงการแก้ปัญหา กับความรับผิดชอบในงานร่วมกัน

จึงสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านท้องถื่นแล ตำบลฝ่ายหลวง อำเภอถ้ำทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เห็นถึงความสำคัญของการตัดสินใจร่วมกัน การปฏิบัติกิจกรรม การเห็นและใช้ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งการประเมินผลร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๔

กิจกรรมสืบค้นผ้าขึ้นดินจกโบราณในชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

๑) เพื่อค้นหาผ้าขึ้นดินจกโบราณที่มีอยู่ในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

๑) กลุ่มชาวบ้านเจ้าของขึ้นดินจกโบราณ และปราชญ์ชาวบ้าน

ตัวชี้วัด

๑) ฐานข้อมูลของแหล่งที่อยู่ของผ้าขึ้นดินจกโบราณในชุมชน

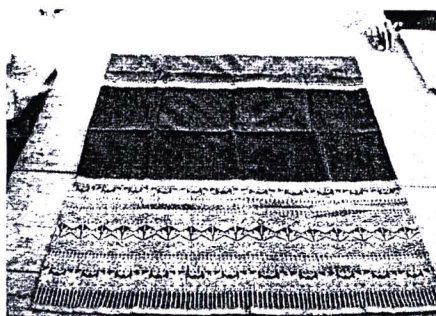
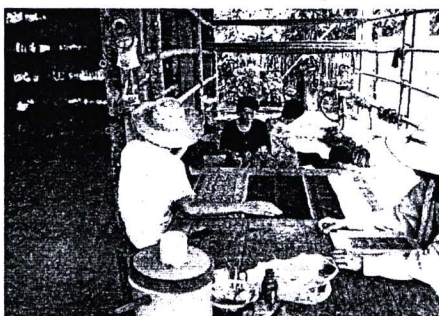
เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

๑) แบบบันทึกข้อมูลผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชน

๒) ปากกา

๓) เครื่องบันทึกเสียง

๔) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๕ แสดงกิจกรรมสืบค้นผ้าขึ้นดินจกโบราณในชุมชน

จากกิจกรรมนี้ทางทีมวิจัยได้มีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ การแบ่งพื้นที่ในการออกเก็บข้อมูลว่าจะเริ่มเก็บจากพื้นที่ส่วนไหน ก่อน- หลัง พร้อมทั้งออกแบบบันทึกข้อมูลรายละเอียดของผ้าชิ้นดินจกโบราณร่วมกัน พร้อมตระเวนออกเก็บผ้าชิ้นดินจกเป็นรายสัปดาห์เริ่มจากบ้านทางใต้ ขึ้นไปทางเหนือ มีการวัดขนาด บันทึกภาพ พิจารณาเรื่องลาย สี วัสดุที่ใช้ ลักษณะการได้มาการถือครอง โดยบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแบบบันทึก

ในรายกิจกรรมนี้ สืบเนื่องมาจากกิจกรรมก่อนหน้านี้ นั่นก็คือการสืบภูมิหลังที่มาของประวัติศาสตร์ชุมชน คณะทีมวิจัยได้มีการออกเดินทางไปตามบ้านของชาวบ้านในชุมชนเพื่อเก็บรวบรวม บันทึกข้อมูลและทำการสัมภาษณ์เจ้าของผ้าชิ้นดินจกโบราณในชุมชน จากกิจกรรมนี้ชาวบ้าน เริ่มให้ความร่วมมือขึ้นเป็นอันมาก บางคนถึงกับบอกว่า หากไม่ในงานนี้ จะไม่มีทางเอาผ้าชิ้นดินจกผืนงามออกมาให้คนนอกบ้านดูเป็นอันขาดเพราะทั้งรักทั้งหวง แต่ที่ยอมเอามาให้ดูและยอมขึ้นทะเบียนผ้าชิ้นโบราณนั้นก็เพื่อเพราะต้องการเก็บรักษามรดกนี้เอาไว้ในวันข้างหน้า และชาวบ้านบางคนถึงกับยอมเสียเวลางานไม่ยอมออกไปทำงานเมื่อรู้ข่าวว่าทีมวิจัยจะออกเก็บข้อมูลตามหาผ้าชิ้นดินจกโบราณในชุมชน เพื่อต้องการรอเอาผ้าเก่ามาอวด และให้ข้อมูลกับทีมวิจัย รวมทั้งเป็นที่น่าเสียดายว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนที่ทางทีมวิจัยเข้าไปพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลผ้าโบราณตามบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุหญิงในชุมชนถึงกับร้องไห้ และกล่าวว่าทำไมมาทำงานวิจัยนี้เข้าไป เพราะว่าเพิ่งถูกหลอกให้ขายไปจากพวกพ่อค้ารายย่อยที่เข้ามาในชุมชนเพื่อหลอกซื้อผ้าเก่า รวมทั้งยังได้ทำการกล่าวขอโทษทางทีมวิจัยที่ทำงานวิจัยดีๆ แบบนี้ให้กับบ้านเมือง และอวยพรให้สามารถทำงานได้เป็นผลสำเร็จ ยกตัวอย่างจากบทสัมภาษณ์ได้ ดังนี้

...เสียดายนะ กว่าจะมีคนคิดคนทำ ของดีของงามบ้านเราก็หายไป
มากแล้ว น่าเสียดายที่กว่าจะรู้ค่าก็แทบไม่เหลือของดีอะไรไว้เลย แต่ที่
ทำนี้ก็ดีแล้ว ดีกว่าไม่ได้ทำ อย่างผ้าผืนนี้ก็เป็นผ้าที่ทอไม่กี่ปีแล้ว ผืนที่ย่า
ทอเองตั้งแต่ยังเป็นเด็กนั่น ขายไปเมื่อ ๑๐ กว่าปีแล้ว เขามาซื้อ เขาบอก
ว่าจะเอาไปเก็บ และบอกว่า มันเก่าแล้ว ย่าเองก็ไม่ได้ใช้เพราะคนมัน
ไม่งามเหมือนชิ้นแล้ว ก็เลยขายไป ผืนละ ๕๐ บาท น่าจะได้... (นางปิ่น
สุกสา : สัมภาษณ์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

...ยาคิดไปก็เสียใจ ว่าไม่น่าขาย ก็เพราะความไม่รู้ เขามายบอกว่าชิ้น
มันเก่าแล้วนุงก็ไม่เหมาะ สีก็ซีด ย่าไม่รู้ หลงเชื่อขายเขาไปนานแล้ว ยัง
นั่งนึกเสียดายอยู่ว่าไม่น่าขายเลย เพราะกว่าจะเก็บแต่ละดอกแต่ละตาได้
นั้นยากแสนยาก สารพัดที่แม่ของย่าจะบ่นจะว่า คิดถึงผ้าแล้วก็คิดถึงแม่

เขาหัดเรา เขาสอนเรา ย่ำไม่น่าขายไปเลย ถ้าซ้อกลับคืนมาได้จะดีใจมาก

คงตายตาหลับ... (นางคำ สุกหา :สัมภาษณ์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

จากกิจกรรมดังกล่าวได้มีการจัดทำฐานข้อมูลทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชน ดังนี้

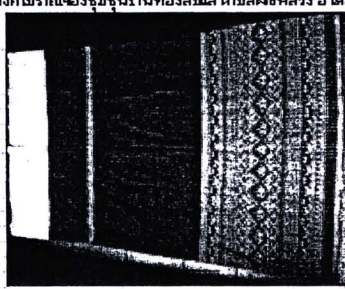
๑) ข้อมูลทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนบ้านท้องถับแล ในส่วนทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนบ้านท้องถับแลนั้นได้มีการขึ้นทะเบียนโดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

๑.๑) กำหนดเลขทะเบียนผ้าขึ้นตั้งแต่รหัส ๐๐๑ สำหรับผ้าขึ้นดินจกผืนที่ ๑ ที่ได้มีการเก็บข้อมูลเป็นต้นไป

๑.๒) บันทึกข้อมูลพื้นฐานของเจ้าของผ้าผืนนั้น ได้แก่ ชื่อ นามสกุล บ้านเลขที่ ชื่อบิดา มารดา ภูมิลำเนาเดิม อายุ

๑.๓) บันทึกข้อมูลรูปร่างวัดขนาด ความกว้าง ความยาว สี วัสดุ ลวดลายของผ้าขึ้น และอายุผ้าพร้อมบันทึกข้อมูลภาพของผ้าขึ้น

๑.๔) บันทึกประวัติของผ้าขึ้น ถึงลักษณะการได้มาหรือการครอบครอง ว่า ทอเอง เป็นมรดกตกทอด หรือซ้อมา

แบบบันทึกข้อมูล				รหัส 004	
เก็บขึ้นพื้นจกโบราณของชุมชนบ้านท้องถับแล ตำบลหนองหลวง อำเภอสังขละ จังหวัดอุตรดิตถ์					
					
ชื่อ-สกุล	นางฉอม	สุทสา	อายุ	52	ปี
ท้องที่	136/2 หมู่ 7	ตำบล	หนองหลวง	อำเภอ	สังขละ จ.อุตรดิตถ์
ชื่อบิดา	นายบุญ	คำมุต	ภูมิลำเนา	บ้านท้องถับแล	
ชื่อมารดา	นางทอง	คำมุต	ภูมิลำเนา	บ้านวังรัก	
ข้อมูลหลัก					
อายุผ้า	35	ปี	ขนาด (cm)	กว้าง 65	ยาว 95
ลักษณะขึ้น					
หน้าขึ้น	ตย	ลวด	ผีเสื้อ		
	สี	ขาว เข้ม เข้ม			
ขนาด	กว้าง	67	ยาว	25	หน่วย (เซนติเมตร)
ผิวขึ้น					
ตย	บุก	ไหมเข้ผีเสื้อ			
สี	เขียว ขันดำ				
ขนาด	กว้าง	36	ยาว	65	หน่วย (เซนติเมตร)
พื้นขึ้น					
ตย	ไหมสีไหม				
สี	เข้ดำ	เขียว	ขันดำ	พื้นเข้	
ขนาด	กว้าง	71	ยาว	32	หน่วย (เซนติเมตร)
ลักษณะการได้มาครอบครอง					
ทอเอง		มรดก		ซ้อ	

รูป ๕.๖ แสดงรูปตัวอย่างบัญชีทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนบ้านท้องถับแล

กิจกรรมที่ ๕

ประชุมทีมวิจัยเพื่อหาแนวทางในการเก็บ และรวบรวมข้อมูล เพื่อจัดทำแผนที่ตำแหน่งของผ้าชิ้นโบราณที่ทอเองหรือที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชุมชน และจัดทำบัญชีทะเบียนผ้าชิ้นโบราณในชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อหาแนวทางในการเก็บ และรวบรวมข้อมูล และจัดทำแผนที่ตำแหน่งของผ้าชิ้นโบราณที่ทอเองหรือที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชุมชน และขึ้นทะเบียนผ้าชิ้นดินจกโบราณในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ทีมวิจัย และเจ้าของผ้าชิ้นโบราณในชุมชน

ตัวชี้วัด

- ๑) ได้แนวทางในการเก็บรวบรวม และแผนที่ตำแหน่งของผ้าชิ้นโบราณที่ทอเองหรือที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชุมชน
- ๒) ผ้าชิ้นดินจกโบราณของชุมชนได้รับการขึ้นทะเบียน

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) แบบบันทึกข้อมูลผ้าชิ้นดินจกโบราณของชุมชน
- ๒) ปากกา
- ๓) เครื่องบันทึกเสียง
- ๔) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๖ แสดงการเก็บ และรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางศึกษาผ้าชิ้นดินจกโบราณชุมชน

โดยได้มีการวางแผนร่วมกันในการจัดทำแผนที่เส้นทางศึกษาผ้าชิ้นดินจกโบราณของชุมชน และทะเบียนผ้าชิ้นดินจกโบราณของชุมชน โดยร่วมกันวาดแผนที่เส้นทางลงในกระดาษ

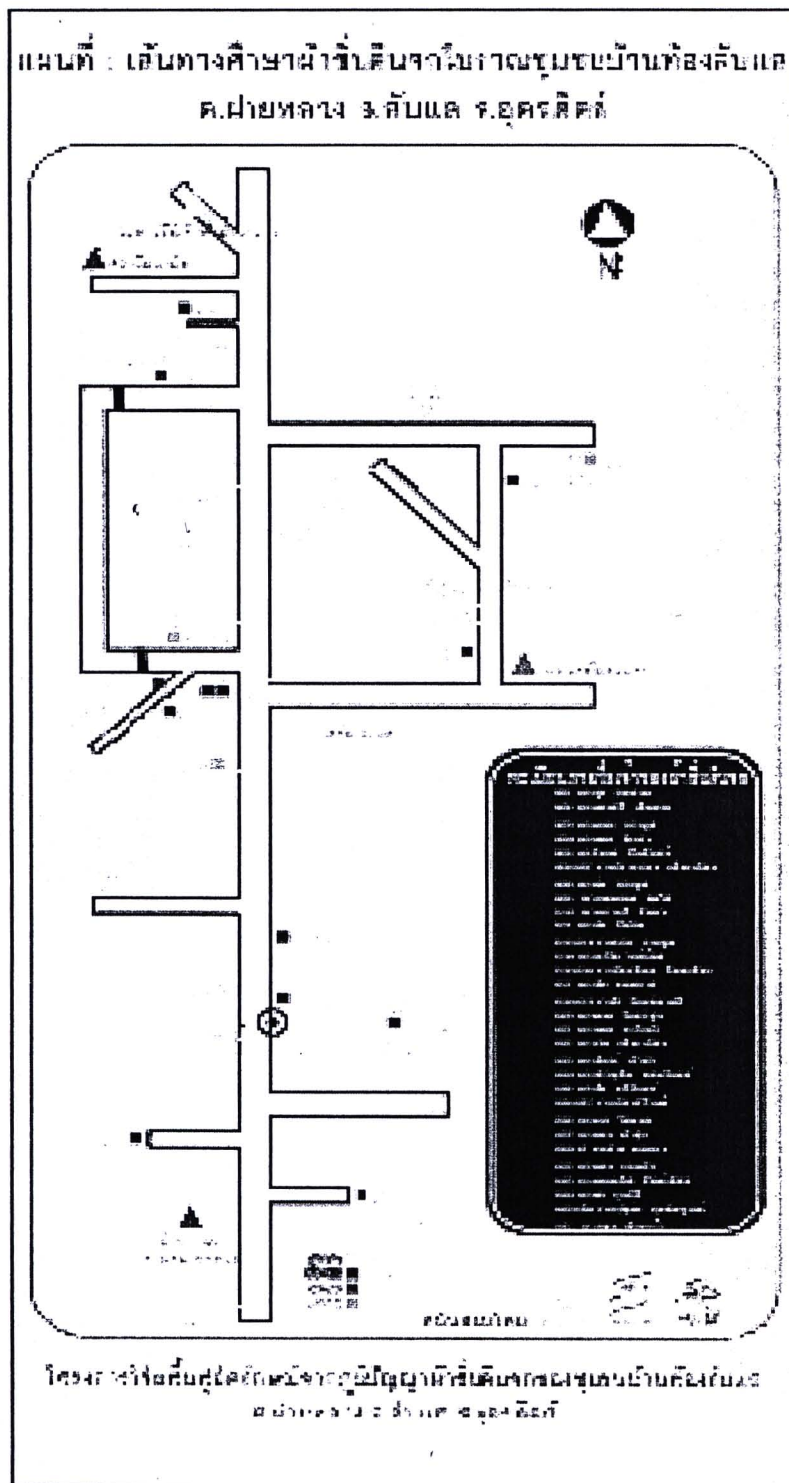
บริบูรณ์หลังจากนั้นก็ลงตำแหน่งผ้าขึ้นดินจกที่พบร่วมกัน พร้อมนำข้อมูลแผนที่ผ้าขึ้นที่ได้ให้กับชุมชนร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง ส่วนข้อมูลที่ได้จากการเก็บเกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนนั้น ในขั้นต้นนี้ทางทีมวิจัยได้ปรึกษากันเพื่อร่วมกันทำเป็นบัญชีทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชน และนอกจากนี้ ทางทีมวิจัยได้รับข้อเสนอจากกลุ่มเยาวชนในชุมชนที่ออกแนวคิดในการจัดทำฐานข้อมูลผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนลงในระบบของคอมพิวเตอร์เพื่อการจัดทำเวปไซต์ต่อไป ในกิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวงในการจัดทำป้ายแผนที่เส้นทางศึกษาผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชน เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท จากการประสานงานความร่วมมือของทีมงานวิจัยที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวง โดยกำหนดให้มีการจัดทำป้ายเส้นทางฯ ทั้งหมด ๔ ป้ายด้วยกัน ซึ่งนำไปติดตั้งไว้ตามจุดสำคัญๆ ในหมู่บ้าน เช่น หน้าวัดทองลับแล หน้าที่ทำการกานันตำบลฝ่ายหลวง (อยู่ในเขตท้องที่ หมู่ ๗) อนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร เป็นต้น พร้อมได้มีการกำหนดพิธีวันเปิดป้ายพร้อมกับการเปิดนิทรรศการของทีมวิจัย

ในกิจกรรมนี้ นอกจากทีมงานวิจัยจะได้ทำการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานแล้วนั้น ยังได้รับความร่วมมือจากเยาวชนจำนวน ๓ คน ในชุมชนเข้าร่วมวางแผนการทำงานด้วย จากการสอบถามว่าเพราะเหตุใดถึงอยากมาช่วยงาน เยาวชนเหล่านี้บอกว่าเห็นทีมงานวิจัยทำงานแล้ว รู้สึกสนุก รวมทั้งเกิดเห็นคุณค่าในผ้าขึ้นดินจกของชุมชนด้วย ซึ่งสร้างความประทับใจให้กับทีมงานวิจัยเป็นอย่างมากที่มีเยาวชนได้เสียสละเวลาของตนเอง เข้าร่วมร่วมในกิจกรรม ดังนั้นทางทีมงานวิจัย จึงชวนให้เข้าร่วมเป็นทีมงานวิจัยด้วยกัน โดยเข้าร่วมเขียนแผนที่เส้นทางศึกษาผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชน พร้อมทั้งทีมงานวิจัยได้รับการสนับสนุนจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวงในการร่วมสนับสนุนสมทบเงินงบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดทำป้ายแผนที่เส้นทางการศึกษาผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนอีกด้วย ซึ่งมีความคิดเห็นจากกลุ่มเยาวชน ว่า

...น้องสนใจงานที่พวกพี่ทำ ขอน้องทำด้วยได้ไหม ก็เห็นมาตั้งนาน แต่ก็ไม่รู้จักเลย ให้น้องช่วยอย่างอื่นก็ได้เอาทำที่จะช่วยได้... (นางสาวปรารณา แยมศรี : สัมภาษณ์, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒)

...น้องอยู่บ้านเฉยๆ แต่ก่อนตอนเรียนปริญญาตรี น้องก็เคยช่วยอาจารย์ที่ราชภัฏเขาทำ แต่เขาทำแค่ด้านานเจ้าฟ้าฮ่ามเขาไม่ได้ให้ชาวบ้านช่วยงานแบบนี้หรอก น้องเห็นว่ามันคงสนุกดีกับ ทั้งช่วยชุมชนบ้านเราด้วย... (นางสาวเน่งน้อย คำสุก : สัมภาษณ์, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒)

และจากกิจกรรมนี้ ได้มีการจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางศึกษาผ้าขึ้นดินจกโบราณชุมชนบ้านทองลับแล ตำบลฝ่ายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ขึ้น มีรายละเอียด ดังรูป

รูป ๕.๘ แสดงเส้นทางศึกษาผ้าขึ้นดินจกโบราณชุมชนบ้านท้องถับแล ตำบลฝ่ายหลวง
อำเภอทับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

กิจกรรมที่ ๖

กิจกรรมประกวดผ้าขึ้นตีนจก และจัดการประกวดการแต่งกายเชิงวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ และเยาวชนในชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อเก็บรวบรวมประวัติผ้าขึ้นแต่ละผืนที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเพื่อเก็บภาพถ่าย ลวดลายต่างๆ ของผ้าขึ้น และสร้างความภูมิใจให้กับเจ้าของผ้าขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ชาวบ้านเจ้าของผ้าขึ้น และ กรรมการตัดสินได้แก่ ปราชญ์ ชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ทีมวิจัย

ตัวชี้วัด

- ๑) ประวัติผ้าขึ้นแต่ละผืน รวมทั้งภาพถ่ายลวดลายต่างๆ ของผ้าขึ้น และความภูมิใจของเจ้าของ

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) แบบบันทึกข้อมูลผ้าขึ้นตีนจกโบราณของชุมชน
- ๒) กระดาษปรู๊ฟ
- ๓) ปากกา
- ๔) เงินรางวัลการประกวด
- ๕) เกียรติบัตร
- ๖) วัสดุตกแต่งสถานที่
- ๗) เครื่องบันทึกเสียง
- ๘) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๕ แสดงกิจกรรมการประกวดผ้าขึ้นตีนจก

ในกิจกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมประวัติผ้าขึ้นแต่ละผืนที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเพื่อเก็บภาพถ่ายลวดลายต่างๆ ของผ้าขึ้น และสร้างความภูมิใจให้กับเจ้าของผ้าขึ้น โดยในกิจกรรมนี้ทำให้ได้ข้อมูลของประวัติผ้าขึ้นแต่ละผืน รวมทั้งภาพถ่ายลวดลายต่างๆ ของผ้าขึ้น และสร้างความภูมิใจของเจ้าของเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและต่อลมหายใจให้กับผ้าขึ้นดินจกโบราณแต่ละผืนเนื่องจากเจ้าของจะได้รักผ้าแต่ละผืนมากขึ้น จนเกิดความหวงแหน และจะไม่ขายผ้าให้กับกลุ่มพ่อค้าโดยเด็ดขาด ในกิจกรรมนี้ได้มีการจัดกิจกรรมที่ศาลาอบรมธรรมวัดทองลับแลมีการประกาศประชาสัมพันธ์ทั้งเสียงตามสายของวัด ใบปลิว จนทำให้มีผู้ที่สนใจส่งผ้าเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก ซึ่งผ้าแต่ละผืนที่ถูกส่งเข้าประกวดก็มีความสวยงามมากทุกผืน ทั้งนี้ทางทีมวิจัยก็ได้มีการกำหนดหน้าที่ของสมาชิกในทีม ตั้งแต่การจัดสถานที่ การเตรียมเอกสาร การประชาสัมพันธ์ การเชิญกรรมการตัดสิน การเก็บข้อมูลการจดบันทึก การลงทะเบียนต่างๆ จนทำให้งานออกมาเป็นผลที่น่าพอใจ โดยในกิจกรรมนี้ทำให้สามารถรวบรวมข้อมูลของผ้าขึ้นแต่ละผืนได้มากขึ้น จึงทำให้สามารถทำทะเบียนผ้าขึ้นดินจกโบราณของชุมชนได้

ในรายกิจกรรมนี้ เป็นไปด้วยความสนุกสนาน กล่าวคือ ชุมชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มีการนำเอาผ้าขึ้นดินจกซึ่งเป็นสมบัติของตนเองที่ได้รับตกทอดมารวมทั้งทอเอง มาร่วมกิจกรรมการประกวดผ้าขึ้นดินจก โดยในช่วงแรกมีการแจ้งความต้องการเข้าร่วมการประกวดในใบสมัครการประกวดจำนวน ๒๐ ผืน แต่เมื่อถึงวันที่มีการประกวดจริงกลับมีผู้นำผ้าเข้ามาประกวดเพิ่มขึ้นเป็น ๓๗ ผืน รวมทั้ง กลับมาแต่งกายด้วยผ้าขึ้นของท้องถิ่นทั้งขึ้นดินจก และขึ้นชนิดอื่นๆ ของลับแลอีกมาก พร้อมด้วยการนำเสนอข้อมูลเรื่องราวตัวภูมิปัญญาจากผ้าขึ้นดินจก อันได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ ที่มาของลายผ้าต่างๆ อย่างสนุกสนาน จนเป็นที่วิจารณ์กันไปถึงตำบลอื่นๆ เพื่อที่จะนำมาผ้ามาร่วมกิจกรรมด้วย โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เสนอความคิดเห็น ว่า

...เอาผ้ามาประกวดกะเขา ไม่ใช่อะไรหรอก จะได้รู้มาเห็นว่าขึ้นของเขากับของเราเป็นอย่างไรบ้าง แต่ถ้าได้รางวัลด้วยก็ดี... (นางคำ
ก้อนคำ : สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๒)

...อาเอาขึ้นของอาที่ทอเองมาประกวด อายุก็สามสิบกว่าปีละ ผืนนี้ใช้ฝ้ายกับไหม ลายหงส์ใหญ่ เขามาถามซื้อบ่อยมาก แต่อาไม่ขายจะเก็บไว้ให้ลูกสาว พอมีงานประกวดก็เอามาร่วมกับเขา ได้ไม่ได้รางวัลยังใจก็ไม่เป็นไร ถือว่ามาช่วยกันฟื้นฟูของดีของงามบ้านเรา อย่างน้อยเจ้าของผ้าก็จะภูมิใจ อย่างอา อาก็ภูมิใจ เพราะขึ้นของใคร ใครก็รักใครก็หวงเพราะเขาทำเอง ไม่ได้ซื้อได้หา คนที่เขาได้รับรางวัลก็ดีใจกับเขาด้วยของเขาดีจริง เก่าจริง เก็บดีจริง ก็เป็นตัวอย่างให้กับเราต่อไปว่าจะเก็บ

ผ้าของเราไว้อย่าง... (นางนอม สุกสา : สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๒)

...ก็ตั้งใจที่ซั้บป้าได้ทีหนึ่ง เพราะซั้บผืนนี้เป็นซั้บของแม่ อายุมากที่สุด แล้วตอนนี้อยู่ในหมู่บ้าน มีประกวดแบบนี้ก็ดี เราจะได้รู้ว่าใครมีอะไรยังงี้บ้าง อย่างน้อยก็รู้แล้วว่าของเราเก็บไว้ดีกว่าคนอื่น งามกว่าคนอื่น ยังจะต้องเก็บให้ดี ภูมิใจมาก ยิ่งรักยิ่งหวง ... (นางปวน พรหมตา : สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๗

ทีมวิจัยออกสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงลึกจากผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโส ที่ไม่สามารถมาร่วมเวทีชุมชนได้ ในชุมชนหมู่ที่ ๗ และหมู่ที่ ๑๐ บ้านท้องลั้บแล รวมถึงชุมชนใกล้เคียงที่มีผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโสที่มีความรู้ในภูมิปัญญาผ้าซั้บตีนจก

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลด้านทัศนคติ ความเชื่อ และกระบวนการคิดสร้างลวดลายจากรูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าซั้บตีนจก รวบรวมตำนาน เรื่องเล่า และวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าซั้บตีนจกของชุมชนบ้านท้องลั้บแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลั้บแล จังหวัดอุดรดิษฐ์ เชิงลึกจากผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโส ที่ไม่สามารถมาร่วมเวทีชุมชนได้

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโส ที่ไม่สามารถมาร่วมเวทีชุมชนได้ ใน ๒ หมู่บ้าน

ตัวชี้วัด

- ๑) ได้รวบรวมและจัดเก็บข้อมูลด้านทัศนคติ ความเชื่อ และกระบวนการคิดสร้างลวดลายจากรูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าซั้บตีนจก รวบรวมตำนาน เรื่องเล่า และวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าซั้บตีนจกของชุมชนบ้านท้องลั้บแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลั้บแล จังหวัดอุดรดิษฐ์ เชิงลึกจากผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโส ที่ไม่สามารถมาร่วมเวทีชุมชนได้

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) แบบบันทึกข้อมูลผ้าซั้บตีนจกโบราณของชุมชน
- ๒) กระดาษ เอ ๔
- ๓) ปากกา
- ๔) เครื่องบันทึกเสียง

๕) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๐ แสดงกิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงลึกจากผู้สูงอายุ/ผู้อาวุโส
ที่ไม่สามารถมาร่วมเวทีชุมชนได้

ในกิจกรรมนี้ ทางทีมวิจัยได้ออกสำรวจไปตามบ้านในชุมชนแบบเชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูล แต่เนื่องจากในพื้นที่ของงานวิจัยมีกลุ่มผู้สูงอายุเหลืออยู่น้อยมากจากการสำรวจทั้งหมู่บ้าน ดังนั้นเพื่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จึงต้องมีการออกไปเจาะกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ใกล้เคียงด้วยไม่ว่าจะเป็นหมู่ที่ ๑ บ้านเชียงแสน หมู่ที่ ๕ บ้านวัดป่า หมู่ที่ ๓ บ้านนารี จนสามารถรวบรวมข้อมูลในส่วนของภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกได้

ในรายกิจกรรมนี้ ทีมวิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลเชิงลึก กับผู้สูงอายุที่ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคนกลุ่มนี้เป็นอย่างดี และนอกเหนือจากข้อมูลในเรื่องของภูมิปัญญาจากผ้าขึ้นตีนจกแล้ว ทีมวิจัย ยังได้ทราบข้อมูลที่กลุ่มผู้สูงอายุได้เล่าถึงภาพของเมืองลับแลในอดีต วิถีชีวิต อาหารการกิน การทำการเกษตร การแต่งกาย การละเล่น นาฏศิลป์ จนถึงขียนอมลูกขึ้นมาแสดงท่าพ่อนในอดีตให้กับทางทีมวิจัยได้ดู ทั้งๆ ที่ ผู้สูงอายุคนนั้นมีสุขภาพที่ไม่ดี เดินไปไหนมาไหนไม่สะดวก ซึ่งภาพในอดีตที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้นั้น ก็ถูกนำเสนอออกผ่านการสัมภาษณ์ ได้ใจความว่า

...โอ๊ยของเก่าเมื่อนานมาแล้ว มันดีมันงามนะ อย่างขึ้นตีนจกเขาก็จะใส่เฉพาะงาน ไม่ใช่เอามาใส่ไปเรื่อยเขาถือว่าเป็นพญาขึ้นใช้ไปเรื่อยไม่ได้ อย่างย่าเห็นในโทรทัศน์บางบ้านเขาเอามาใส่ไปเรื่อยก็เสียค่ายแทนแล้วอย่างแต่ก่อนเขาจะแต่งจะหยั่งกันงามขนาด มีงานบุญงานมงคลก็มาช่วยกัน นุ่งเสื้อตัว นะ สมัยนี้ไม่มีแล้ว ทัดดอกเอื้องงามจริงๆ เขาจะพากันพ่อนจากบ้านได้ย้ายไปบ้านเหนือ พวกหมู่ข้างซอกก็จะพ่อนจะซอกกัน...
(นางปิ่น สุกสา : สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๒)

...ก็ย่าของน้องนั้นแหละ ช่างซอ ย่าปาไป แต่ก่อนเขาไปซอทั่วบ้านทั่วเมือง หมู่ผู้ชายติดกันมาก ย่าเองก็เป็นเด็กฝึกซอกับเขา ก็ตามเขาไปนั่งเฝ้าเขา หาบของให้เขา แต่ก็ไม่ได้นะ เพราะปัญหาเราไม่ดี เขาก็จะนุ่งขึ้นดินจก ถ้าเป็นสมัยสาว ๆ นะ กับเสื้อขีว เข้าเอวก็ว่า รัดเข็มขัด ใส่จอนหู ทัดดอกไม้ บางทีก็เอาดอกกระดังงา บางทีก็ดอกหางนกยูง ใส่น้ำมันผม มันวาว เวลาฟ้อนเขาก็จะนั่งก่องเก๊ะ แล้วก็เอามือฟ้อนเป็นท่าๆ ในมือก็เอาดอกไม้ให้เนียบ ไว้ตรงหว่างนัย งามมาก ยังจำได้ดี... (นางคำ สุกหา : สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๒)

...แต่ก่อนขึ้นแต่ละอย่างเขามีวิธีการนุ่งการใส่ ไม่เหมือนกัน บางคนชอบค้าช่อบายก็ต้องใส่อีกอย่าง แล้วแต่ แต่กว่าจะทอได้ก็ไม่ใช่ง่ายๆ ไม่เหมือนสมัยนี้ จี๊รดไปซื้อเอามาจากหมู่บ้านได้ แถวบ้านคุ้ม บ้านหนองบ้านนาทะเล แต่ขึ้นบ้านหมูนี้นี้ก็ไม่งามเหมือนบ้านเรา ดอกอะไรก็ไม่วู้ สมัยก่อนเขาทำเอง อย่างย่า ก็ทำได้แค่ ๓ ผืน ก็โดนหลอกซื้อไปหมดแล้ว น่าเสียดาย... (นางป้าน เหล็กมูล : สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๘

กิจกรรมเวทีแสดงความคิดเห็น ถัดสรร และตรวจสอบข้อมูลของลายผ้าขึ้นดินจกของคนในชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน หรือวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจก ต่างๆ

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันรวบรวมข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน หรือวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจก ต่างๆ

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) กลุ่มคนในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ

ตัวชี้วัด

- ๑) บทสรุปข้อมูลความรู้ทัศนคติ ความเชื่อ และกระบวนการคิดสร้างลวดลายจากรูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าขึ้นดินจก
- ๒) บทสรุปของ ตำนาน เรื่องเล่า และวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจกของชุมชนบ้านท้องลับแล

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษบรรณ

๒) กระดาษ เอ ๔

๓) ปากกาเคมี

๔) เครื่องบันทึกเสียง

๕) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๑ แสดงกิจกรรมเวทีแสดงความคิดเห็น คัดสรร และตรวจสอบข้อมูลของลายผ้าขึ้นตีนจก

ซึ่งในกิจกรรมนี้ได้มีการตรวจทานข้อมูลจากทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน อันได้แก่ ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลฝายหลวง เจ้าอาวาสวัดท้องלבแล กำนันตำบลฝายหลวง และกลุ่มชาวบ้านที่เคยทอผ้าขึ้นตีนจกได้มีการสืบที่มา ความเชื่อของลายผ้า ค่านิยมของผ้า และวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวข้องจนได้บทสรุป ซึ่งทางทีมวิจัยก็ได้ทำการจดบันทึกข้อมูลดังกล่าวสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

ในรายกิจกรรมนี้ ได้มีการจัดเวทีเสวนาขึ้นอีกครั้งก็ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดีที่มาร่วมกันตรวจสอบข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน หรือวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนจกต่างๆ พร้อมกันนี้ทางเจ้าอาวาสวัดท้องלבแลก็ได้นำเอาหนังสือธรรมไบลานที่กล่าวถึงการแต่งกายของนางอมิตตาตัวละครในชาดกเรื่องพระเวสสันดร ที่มีการกล่าวถึงการนุ่งผ้าขึ้นตีนจกต่างๆ รวมทั้งผ้าขึ้นตีนจกมาร่วมในเวทีแสดงความคิดเห็น คัดสรร และตรวจสอบข้อมูลด้วย ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ความว่า

...ดีเหมือนกัน มาช่วยกันบอกข้อมูลมันจะได้เก็บรวบรวมเป็นหมู่
เป็นหมวด คนรุ่นต่อไปจะได้รู้ได้เห็น... (นางแดง คำสุก : สัมภาษณ์, ๒๘
เมษายน ๒๕๕๒)

...หมู่เรามาช่วยกันหน่อย จะได้ข้อมูลที่เป็นของบ้านเราจริงๆ อย่าง
น้อยหมู่ลูกหมู่หลานก็จะได้สืบต่อ ไม่สืบผ้าทอ สืบอย่างอื่นก็ยังมี... (นาง
นัน ศรีเมืองสุข : สัมภาษณ์, ๒๘ เมษายน ๒๕๕๒)

...ลายผ้าแต่ละลายมันยากเหมือนกันทั้งนั้นแต่จะหายากที่สุดก็ต้อง
ค่อยๆ ดูค่อยๆ ว่า คนนั้นว่าไปอย่าง คนนี้ว่าไปอย่าง วันนี้มาว่ากันก็ดี
แล้วจะได้เป็นอย่างเดียวกันเสียที... (นางจันทร์ บัวคำ : สัมภาษณ์, ๒๘
เมษายน ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๕

ทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ คติความเชื่อ ค่านิยม จากรูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าขึ้น
ดินจก รวบรวมตำนาน เรื่องเล่า ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจกของชุมชนบ้านท้อง
ลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อรวบรวม จัดระเบียบ ข้อมูลความรู้ คติความเชื่อ ค่านิยม ในสัญลักษณ์ที่
ปรากฏในผ้าขึ้นดินจก ในตำนาน เรื่องเล่า ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเกี่ยวกับ
ผ้าขึ้นดินจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัด
อุตรดิตถ์ ให้เป็นระบบ

กลุ่มเป้าหมาย

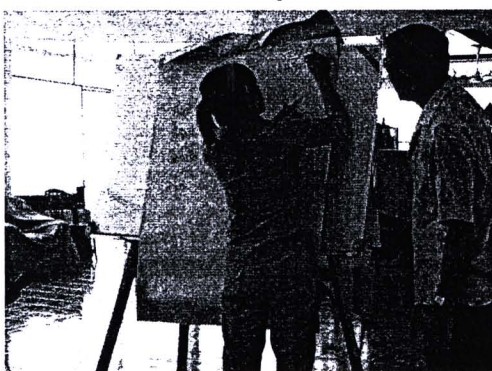
- ๑) ทีมวิจัย

ตัวชี้วัด

- ๑) ข้อมูลความรู้ คติความเชื่อ ค่านิยม ในสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าขึ้นดินจกใน
ตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเกี่ยวกับผ้าขึ้นดินจกของชุมชนบ้าน
ท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เป็นระบบ

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษบรูฟ และ กระดาษ เอ ๔
- ๒) ปากกาเคมี
- ๓) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๒ แสดงกิจกรรมการวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ คติความเชื่อ ค่านิยม จากผ้าขึ้นดินจก

ซึ่งทีมวิจัยได้ทำการวิเคราะห์พร้อมกับขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และกลุ่มแม่บ้านที่เคยทอดผ้าในกรณีที่มีข้อสงสัยจนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาผ้าชั้นดินจกได้

ในรายการกิจกรรมนี้ทางทีมวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากชุมชน คือ มีคนในชุมชนเข้าร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลอีกด้วย กล่าวคือ มีกลุ่มแม่บ้านได้มาเสนอตัวร่วมในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมเป็นสื่อกลางและตัวช่วยสำคัญในกรณีที่ทางทีมวิจัยหาคำอธิบายไม่ได้จากตัวงาน กลุ่มแม่บ้านนี้ก็จะเป็นผู้นำข้อสงสัยนั้นไปถามผู้สูงอายุในชุมชนให้อีกครั้ง จึงทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ได้ว่า

...ไม่ใช่ปัญหาหรอก อันไหนที่ไม่รู้เราก็เอาไปถามคนแก่คนรู้ก็ได้
เดี๋ยวเอาไปถามให้เอง ไม่เป็นไรหรอก ... (นางนง คำสุก : สัมภาษณ์,
๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

...วันนั้นย่าป่านเขาบอกว่าลายแต่ละลายมีช่องใช้งานของมัน อย่าง
ดอกหงส์ใหญ่ก็นุ่งแล้วเชื่อว่าคนจะรักคนหลง แต่จะจริงไหม เราก็สรุป
ไว้ก่อนแล้วเอาไปถามคนเฒ่าบ้านอื่นบ้างก็จะดี... (นางเล็ก ไสแจ่ม :
สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๑๐

จัดนิทรรศการให้ความรู้ โดยการแสดงข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนและข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเกี่ยวกับผ้าชั้นดินจกที่ได้จากการศึกษารวบรวม

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อให้ความรู้ ข้อมูลประวัติ ชาติ ศาสนา ชุมชน และข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เกี่ยวกับผ้าชั้นดินจกที่ได้จากการศึกษารวบรวมในขั้นต้น คืนให้กับชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน คนในชุมชน ทีมวิจัย

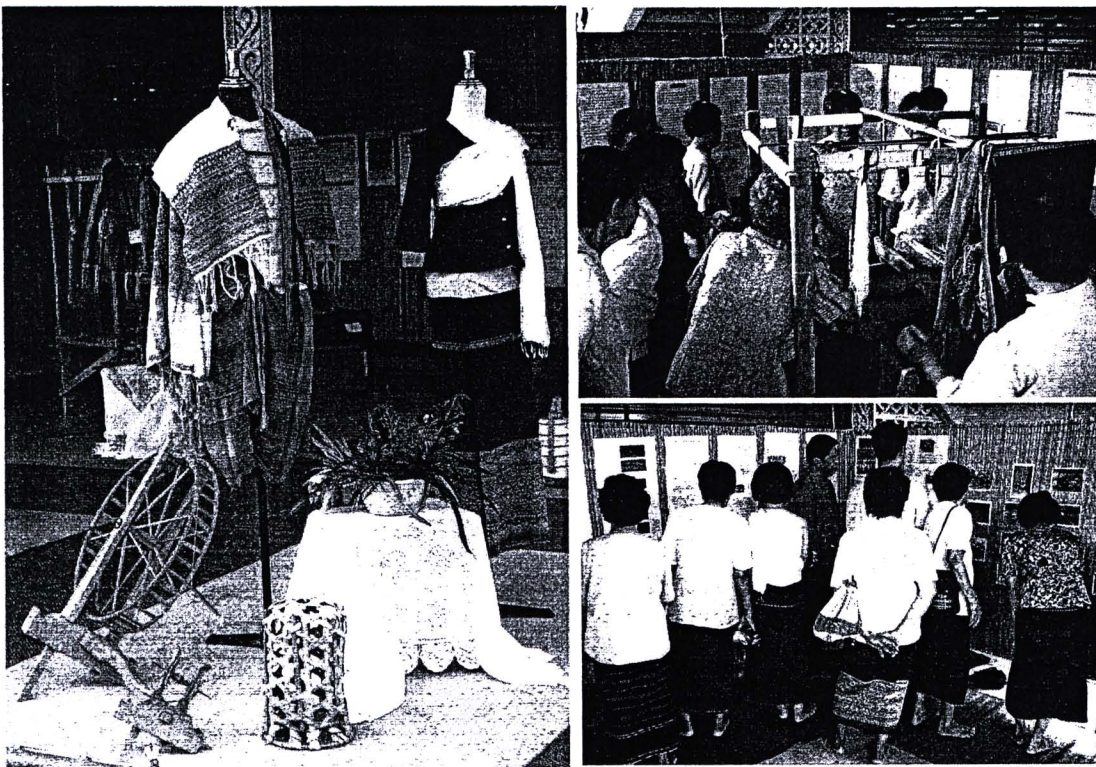
ตัวชี้วัด

- ๑) ชุมชนได้รับความรู้ และความเข้าใจในข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน และข้อมูลเรื่อง คติความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งเรื่องเล่า ตำนาน ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เกี่ยวกับผ้าชั้นดินจกที่ได้จากการศึกษารวบรวม

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษบรูฟ

- ๒) กระดาษ เอ ๔
- ๓) ปากกาเคมี
- ๔) ไม้ไผ่
- ๕) ตะปู
- ๖) วัสดุตกแต่งสถานที่
- ๗) เสื่อกก
- ๘) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๓ แสดงกิจกรรมการจัดนิทรรศการให้ความรู้

จากกิจกรรมนี้ ทางทีมวิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทางชุมชน ในการเข้าร่วมในการเตรียมงานจัดสถานที่ ตกแต่งนิทรรศการ ร่วมกิจกรรมการเปิด และเยี่ยมชมนิทรรศการไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจักสานรั้วราชวัตรที่มาตกแต่งงาน ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต ทั้ง กี่ทอผ้า กระบุง ตระกร้า ฟูกหมอน ที่นอนผ้าห่ม หรือแม้แต่ตัวเอกสารในการจัดนิทรรศการ รวมทั้งเด็ก ๆ เยาวชนก็สนใจช่วยตัดกระดาษตกแต่งใบไม้ ดอกไม้ พร้อมทั้งเสนอตัวในการร่วมแสดงการฟ้อนสาวไหม เพื่อแสดงในช่วงเปิดนิทรรศการ โดยได้รับเกียรติจากรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง ปฏิบัติหน้าที่รักษาการแทนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวงมาเป็นประธานในพิธีเปิดนิทรรศการ ซึ่งได้รับความสนใจของชุมชนเป็นอย่างมาก ชาวบ้านหลายคนบอกว่า อยากให้

นิทรรศการนี้จัดแสดงไว้แบบถาวรเพราะมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น และเยาวชนรุ่นหลัง ในด้านของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่นับวันจะหายไปจากชุมชนเรื่อยๆ บางคนก็อยากได้ตัวข้อมูลด้านเอกสารที่สรุปข้อมูลเกี่ยวกับตำนานท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาในผ้าขึ้นดินจกเพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อให้ลูกให้หลานต่อไป

ในรายการกิจกรรมนี้ ทางทีมวิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทางชุมชนในการเข้าร่วมและเตรียมงาน จัดสถานที่ ตกแตงนิทรรศการ ร่วมกิจกรรมการเปิด และเยี่ยมชมนิทรรศการไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจักสานรั้วราชวัตรที่มรดกแต่งงาน ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต ทั้ง กี่ทอดผ้า กระบุง ตระกร้า ฟูกหมอน ที่นอนผ้าห่ม หรือแม้แต่ตัวเอกสารในการจัดนิทรรศการ รวมทั้งเด็กๆ เยาวชนก็สนใจช่วยคัดกระดาษตกแต่งใบไม้ ดอกไม้ พร้อมทั้งเสนอตัวในการร่วมแสดงการฟ้อนรำ สาวไหมเพื่อแสดงในช่วงเปิดนิทรรศการ โดยได้รับเกียรติจากรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวงปฏิบัติหน้าที่รักษาการแทนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวงมาเป็นประธานในพิธีเปิดนิทรรศการ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของชุมชนเป็นอย่างมาก ชาวบ้านหลายคนบอกว่า อยากให้นิทรรศการนี้จัดแสดงไว้แบบถาวรเพราะมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น และเยาวชน รุ่นหลัง ในด้านของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่นับวัน จะหายไปจากชุมชนเรื่อยๆ บางคนก็บอกว่าอยากได้ตัวข้อมูลด้านเอกสารที่สรุปข้อมูลเกี่ยวกับตำนานท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาในผ้าขึ้นดินจกของชาวไท-ยวนลับแล เพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนรวม เพื่อให้ลูกให้หลานต่อไปซึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบข้อมูล ความรู้สึก การรับรู้ของชุมชนได้ ดังนี้

...น่าเสียดายนะ ที่งานนี้จัดไว้ไม่กี่วัน น่าจะมีหลายๆ วัน เด็กน้อยมันจะได้มาดู แต่ดูแล้วยังงามยิ่งชอบ เอารวมไว้แบบนี้ก็เพลินตาดี แต่น่าจะรวบรวมไว้ที่วัดก็ได้นะ ทำเป็นพิพิธภัณฑ์ก็คงจะดี... (นางปิ่น สุกสา : สัมภาษณ์, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

...ช่างฟ้อนก็งาม ละอ่อนบ้านเราหลายๆ คนน่าจะมานูนะ ไหนจะความรู้ที่เขารวมมาให้ดูอีก แต่งานนี้ ป้าก็เอาชิ้นป้ามาขอมนะ วางอยู่บนโต๊ะนั่น ดีแล้ว จะได้รวมกันมานูมารู้... (นางแดง คำสุก : สัมภาษณ์, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

..พรงนี้เขาวาเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดท้องลับแล จะมานูนะ ครูเขาจะพามาดู ดีเหมือนกัน เด็กมันจะได้รู้ได้เห็น ว่าคนสมัยแต่ก่อน มีของดีงามมากขนาดไหน...(นางนัน ศรีเมืองสุข : สัมภาษณ์, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

กิจกรรมที่ ๑๑

ทีมวิจัยและตัวแทนชุมชน ศึกษาดูงานนอกสถานที่ เรื่องผ้าขึ้นดินจกแม่แจ่ม รวมทั้งวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวไทย-ยวน ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านท้องลับแล

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านท้องลับแล

กลุ่มเป้าหมาย

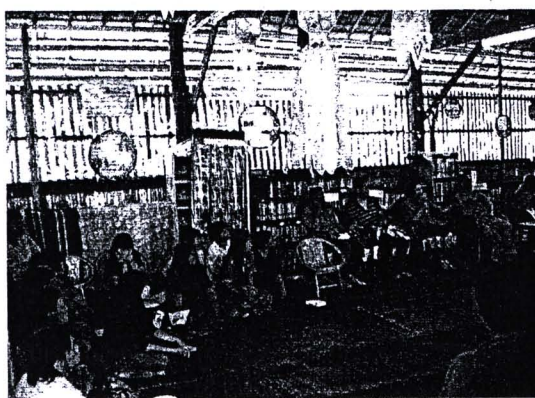
- ๑) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน คนในชุมชน ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา

ตัวชี้วัด

- ๑) นักวิจัยและตัวแทนชุมชนมีความรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนจากชุมชนต้นแบบ

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษปรู๊ฟ
- ๒) กระดาษ เอ ๔
- ๓) ปากกาเคมี
- ๔) ยานพาหนะ
- ๕) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๔ แสดงกิจกรรมการทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่

ในรายกิจกรรมนี้ ทางทีมวิจัยได้นำตัวแทนชุมชนที่สนใจโดยเฉพาะกลุ่มผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน ไปเยี่ยมชมศึกษาดูงานการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชนไทย-ยวน ของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัด

เชียงใหม่ ได้เข้าฟังการบรรยาย จากแม่ครูฝอยทอง สมวธา หัวหน้าทีมวิจัยโครงการศึกษาการมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม ๑๐๐ ปี จากเมืองแจ่มสู่แม่แจ่ม ประเด็นประวัติศาสตร์ผ้าตีนจก - ผ้าทอแม่แจ่ม ระยะที่ ๒ จากนั้นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง ๒ โครงการ ทั้งสภาพบริบทของชุมชน ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจน ได้ให้กำลังใจในการทำงานเพื่อชุมชน ร่วมกัน จากนั้นได้เข้าไปศึกษาดูงาน ต่อ ที่ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของ อำเภอแม่แจ่ม รวมทั้ง รับฟังการบรรยายสรุป และแนวคิดการพัฒนาและฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดย วิทยากรจากโสมเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และเข้าชมหอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ในตอนเย็นได้มีการจัดเวทีระดมความคิดจากการศึกษาดูงานเพื่อนำผลการดูงานกลับไปนำเสนอให้กับชุมชนได้รับทราบรายละเอียดซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ข้อมูลที่ต้องการชัดเจนจากชุมชนต้นแบบ

และจากการที่ชุมชนได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้อื่น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก และจิตสำนึกในการร่วมกันพัฒนาชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ด้วยตัวเองนั้น ช่วยทำให้ชุมชนได้มองเห็นถึงศักยภาพ และบริบทของตนเองมากยิ่งขึ้น โดยสอดคล้องกับแนวคิดของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

๕.๑.๓ การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ในแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง สันติมา ศรีสังข์สุวรรณ (๒๕๔๐) เสนอพื้นฐานจากแนวคิดของนักวิชาการสำคัญๆ เช่น Abraaham H. Maslow, Jerome H. Bruner และ Carl Rogers โดย Abraaham H. Maslow ผู้ศึกษาแนวคิดเรื่องการรู้จักตนเองหรือ Self-awareness และการเข้าใจตนเอง (Self-Actualization) ได้เน้นเรื่องการพาตัวเองออกไปสู่โลกภายนอก พยายามทำแต่สิ่งที่อยู่ภายใน เข้าใจผู้อื่น เข้าใจโลกและตนเองมากขึ้นอันจะส่งผลให้เกิดการยอมรับนับถือตนเองมากขึ้น มีอิสระมากขึ้น ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความต้องการแสวงหาและเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ จนในที่สุดจะมีอำนาจในการปรุงแต่งและเปลี่ยนแปลงสังคมตามมา ในขณะที่ Jerome H. Bruner เห็นว่าการเรียนรู้และการแก้ปัญหาต้องอาศัยการสำรวจทางเลือกต่างๆ และเลือกทางที่ถูกต้อง เหมาะสมที่สุด ดังนั้น การสอนจะต้องจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตัวเลือกอันเป็นการเรียนเพื่อให้รู้ (Cognitive Learning) และแรงจูงใจของผู้เรียนเองจะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการเลือกเอง

๕.๑.๓.๑ ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้นิยามความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ ดังนี้

Knowles (๑๙๗๕) และ McNamara (๒๐๐๔) ได้ให้คำจำกัดความไว้คล้ายคลึงกันว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนรู้แต่ละคนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้) โดยผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของ

ตนเอง กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ แยกแยะแจกแจงแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ทั้งที่เป็นคน อุปกรณ์ รวมถึงคัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และวิธีประเมินผลการเรียนรู้นั้นๆ

Skager (๑๙๗๘) ได้อธิบายเสริมว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการพัฒนาการเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ ตลอดจนความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติและการประเมินผลของกิจกรรม การเรียนทั้งในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและฐานะสมาชิกกลุ่ม

Merriam and Caffarella (๑๙๙๕) และ Griffin (๑๙๘๓) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ว่า เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เฉพาะของบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเอง ความสามารถในการวางแผนปฏิบัติการและประเมินผลการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการวางแผนการปฏิบัติและการประเมินด้วยตนเอง

Brookfield (๑๙๘๔) ให้ความหมายที่กระชับขึ้นว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การเป็นตัวเอง ควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง มีความเป็นอิสระ อาศัยความช่วยเหลือภายนอกน้อยที่สุด

Tough (๑๙๘๕) และ Mocker and Spear (๑๙๘๒ อ้างใน Lowry, ๒๐๐๔) มองว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น อาจไม่ได้หมายถึงการที่ผู้เรียนต้องเป็นผู้ริเริ่มกระบวนการต่างๆ ด้วยตนเองเพียงอย่างเดียวแต่อาจหมายถึง การที่ผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการริเริ่มหรือกำหนดกระบวนการหรือองค์ประกอบหนึ่งๆ ในกระบวนการ โดยเมื่อผู้เรียนได้ใช้กระบวนการเรียนรู้นั้นแล้วจะได้รับความรู้ เกิดทัศนคติหรือมีทักษะความสามารถที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในเชิงพฤติกรรมนอกจากนี้ นักวิชาการทั้งสองยังเชื่อว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือ Lifelong Learning ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะการครองอำนาจควบคุมหรือตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และวิธีการระหว่างตัวผู้เรียน และองค์กรทั้งในการเลือกหัวข้อการเรียนรู้ การคัดเลือกผู้เรียน วิธีการ และแหล่งทรัพยากรในการเรียน

ทฤษฎี สายสว่าง และธานี ดิมงคล (๒๕๔๗) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มหรือมีส่วนร่วมในการริเริ่มกระบวนการเรียนรู้และเลือกเรื่องที่ต้องการเรียนที่รวมถึงเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการเรียนและการประเมินความสำเร็จในการเรียน ซึ่งนอกจากผู้เรียนแต่ละคนจะต้องมีความคิดริเริ่มแล้ว ยังต้องมีความรับผิดชอบต่อการวางแผน การปฏิบัติ และความสามารถในการเลือกแหล่งข้อมูล ทั้งบุคคล และวัสดุอุปกรณ์ วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม ที่ทำให้เกิดทักษะและความสามารถที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๑.๓.๒ ความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตนเอง (Self-Development) ซึ่ง Knowles (๑๙๗๕) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ดังนี้

๑) ผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองจะเรียนได้มากกว่า และดีกว่าผู้ที่รอให้มีคนมาถ่ายทอด เพราะจะเป็นผู้เรียนอย่างตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายและแรงจูงใจสูง รวมทั้งสามารถใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ได้ดีกว่า และยาวนานกว่า

๒) การเรียนรู้ด้วยตนเองสอดคล้องกับพัฒนาการทางจิตวิทยา และกระบวนการทางธรรมชาติของมนุษย์มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพัฒนาการไปสู่ความเป็นอิสระ พึ่งพาผู้อื่นน้อยลง เป็นตัวของตัวเอง และชี้นำตนเองได้มากขึ้น

๓) การศึกษาแบบใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรใหม่ ห้องเรียนแบบเปิด ศูนย์บริการวิชาการ การศึกษาอิสระ โปรแกรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยเปิด และอื่นๆ ต่างสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งสิ้น

๔) การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามอยู่รอดของมนุษย์ เนื่องจากโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมากและตลอดเวลา ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องศึกษา และเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติของตนตลอดชีวิต (Lifelong Process)

Smith (๑๙๘๒) ให้แนวคิดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑) การเข้าใจความต้องการของผู้เรียน (Learner Needs) ที่สามารถนำไปใช้สร้างความสำเร็จในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ความต้องการเหล่านี้ประกอบไปด้วย ความเข้าใจทั่วไปที่เป็นพื้นฐานในการกระตุ้น และสร้างให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ ทักษะพื้นฐานในการอ่านเขียน และฟัง การรู้จักตนเองว่ามีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร และกระบวนการศึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อวางแผนการเรียนรู้ การหาแหล่งความรู้ และการดำเนินการเรียนรู้

๒) รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) เป็นลักษณะการเรียนรู้ในบุคคล ที่ขึ้นอยู่กับวิธีคิด และวิธีแก้ปัญหาที่ต่างกัน รูปแบบนั้นจะมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการเรียนของบุคคล

๓) การฝึกอบรม (Training) คือ การจัดกิจกรรมหรือการสอนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลโดยต้องออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการ และความสามารถเดิมของบุคคลด้วย

ทฤษฎี สายสว่าง และธานี ดิมงคล (๒๕๔๗) กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเองว่าเป็นการที่จะพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้มีคุณสมบัติเป็นผู้เรียนด้วยตนเองนั้น จะต้องสอนให้บุคลากรเรียนรู้วิธีที่ช่วยให้เขาสามารถแสวงหาความรู้หรือเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในปัจจุบันแล้ว ยังสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอีกด้วย

๕.๑.๓.๓ ลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Brockett and Hiemstra (๑๙๙๑) ได้สรุปประเด็นความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นลักษณะที่มีอยู่ในทุกคนเพียงแต่จะมีมากหรือน้อยเท่านั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์การเรียนรู้

๒) บทบาทของผู้เรียน มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้เป็นหลักใหญ่ และเป็นผู้ตัดสินใจวางแผนและเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience) การดำเนินการตามแผนการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ ทั้งหมดนี้อาจเกิดขึ้นตามลำพัง หรือเกิดในกลุ่มผู้เรียนกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ที่ผู้เรียนจะร่วมรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง

๓) คำว่าการเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น จะเน้นความรับผิดชอบของผู้เรียน และเชื่อในศักยภาพที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ (Never-Ending Potential of Human)

๔) การเรียนรู้ด้วยตนเองก่อให้เกิดผลด้านบวกของการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนจดจำได้มากขึ้น เกิดความสนใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สนใจในเนื้อหาวิชาและมั่นใจในความสามารถในการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น

๕) กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองมีหลายรูปแบบ เช่น การอ่าน การเขียน การแสวงหาความรู้ การสัมภาษณ์ การศึกษาเป็นกลุ่ม การทัศนศึกษา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญ การหาความรู้โดยใช้คอมพิวเตอร์ หรือสื่อช่วยการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

๖) การเรียนรู้ด้วยตนเองที่ประสบความสำเร็จ ผู้อำนวยความสะดวกต้องมีบทบาทในการร่วมปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิด เป็นแหล่งความรู้ตามที่ผู้เรียนต้องการ มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้เรียนด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในการถ่ายโอนบทบาทการเรียนการสอน และสนับสนุนให้ผู้เรียนคิดอย่างแตกฉาน (Critical Thinking)

๗) การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่มิคุณค่า เป็นวิธีที่ผู้เรียนมีอิสระในการคิดและแก้ไขปัญหา ความมีอิสระในการคิดนี้ไม่จำกัดว่าจะเกิดขึ้นเฉพาะในประเทศที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกโอกาส และทุกสถานที่

๘) การเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน ไม่จำกัดว่าเป็นเพียงกลุ่มใดเชื้อชาติใดเท่านั้น

๙) หากผู้สอนให้ความไว้วางใจแก่ผู้เรียน ผู้เรียนส่วนใหญ่จะเรียนรู้อย่างเต็มที่ทุ่มเทและแสวงหาประสบการณ์ในการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีคุณภาพ

๑๐) การเรียนรู้ด้วยตนเองไม่สามารถแก้ไขปัญหาในการเรียนรู้ได้ทุกปัญหา ในบางกรณีอาจมีข้อจำกัดบ้าง เช่น ในบางสังคมหรือบางวัฒนธรรม

๕.๑.๓.๔ หลักการและรูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Gibbons (๑๙๘๐) ให้หลักการ การจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจในหลักการ และรูปแบบต่างๆ ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

- ๑) ผู้ศึกษาเป็นผู้ควบคุมตนเองเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง
- ๒) มักเป็นความพยายามเพื่อความรู้เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งการค้นคว้าด้วยตนเอง ทำให้ผู้ศึกษาสามารถแยกแยะ และมีความชำนาญในกิจกรรมบางอย่างที่จำเป็นต่อตนเอง
- ๓) มักเป็นการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้งาน หรือเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน
- ๔) ผู้ศึกษาด้วยตนเองจะเรียนรู้ด้วยแรงจูงใจของตนเองที่อาจเกิดจากการผูกพันตนเองเข้ากับเนื้อหาวิชาที่เลือกหรือจากการตระหนักในความต้องการของตนหรือเป้าหมายของตน
- ๕) มักมีการสร้างสิ่งจูงใจด้วยตนเอง เช่น ความสำเร็จหรือการบรรลุเป้าหมาย
- ๖) มีการใช้รูปแบบการเรียนต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหรือวิธีเฉพาะตน เช่น การสังเกต การเข้าเรียนบางวิชา การลองผิดลองถูก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด
- ๗) ความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเองขึ้นอยู่กับความเชื่อ บุคลิกลักษณะของตน ความมีระเบียบวินัย และมีหลักการ
- ๘) ผู้ที่เรียนรู้ด้วยตนเองจะมีแรงขับ มีความคิดอิสระ ความกระตือรือร้น
- ๙) มักนิยมใช้การอ่าน และทักษะอื่นในการเข้าถึงข้อมูล ดังนั้นผู้เรียนรู้ด้วยตนเองควรมีการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นเหล่านั้น
- ๑๐) การเรียนรู้ด้วยตนเองมีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์ของผู้เรียนที่พัฒนาเป็นทางเลือกในชีวิต ดังนั้น ผู้เรียนด้วยตนเองควรได้รับความช่วยเหลือในการรับรู้หรือสร้างทางเลือกของตนเอง
- ๑๑) การเรียนรู้ด้วยตนเองจะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดในสิ่งแวดล้อมของการทำงานที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีลักษณะสนับสนุนการสร้างสัมพันธ์ในการทำงาน
- ๑๒) การเรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

ซึ่งได้แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Autodidactic Learning for Sustainability: ALS) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนรู้เกิดความรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยสื่อที่เป็นจริงในชุมชน ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชน โดยกองพัฒนาอาสาสมัครและผู้นำท้องถิ่น (๒๕๔๓: ๒-๓) ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้ในการฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นและอาสาสมัคร ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อความยั่งยืนซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดย Center for Development and

Environment (CDE) หน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยเบิร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยได้รับการสนับสนุนของ The Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) ซึ่งได้ประสานความร่วมมือกับศูนย์ฝึกอบรมวิทยาศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกรมการพัฒนาชุมชนได้ทดลองกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อความยั่งยืนมาใช้ในการพัฒนาประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Use of Natural Resource) ซึ่งมีการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคลและการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยให้บุคลากรที่ทำงานพัฒนาชุมชนในชนบททั้งผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะในสาขาต่างๆ กับผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักการ ของกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อความยั่งยืน คือ

- ๑) ต้องเชื่อว่าทุกคนสามารถเป็นผู้เรียนและผู้สอนได้ในตนเอง
- ๒) ต้องเชื่อว่าทุกคนมีความรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้เท่ากัน
- ๓) ครูที่ให้บทเรียนได้ดีที่สุด คือสถานการณ์และทรัพยากรจริงที่มีอยู่ในพื้นที่
- ๔) การเรียนรู้จากสถานการณ์และทรัพยากรจริงในพื้นที่ จะเกิดความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

๕) การเรียนรู้ด้วยตนเองและร่วมกันจะนำไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกันตลอด

จากแนวคิดดังกล่าวที่มีผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาทักษะ และกระบวนการของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการดำเนินกิจกรรมในกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรมที่ ๑๒

ทีมวิจัยและตัวแทนชุมชน เสนอผลการศึกษาดูงานให้กับชาวบ้านในชุมชนบ้านท้องถึบแล พร้อมเปิดเวทีแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อเป็นมติของชุมชนสำหรับจัดทำแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชน และจัดทำปฏิทินกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนประจำปี และพร้อมดำเนินการตามแผนการฟื้นฟูฯ ของชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านท้องถึบแล แสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นมติของชุมชนสำหรับจัดทำแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชน และจัดทำปฏิทินกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนประจำปี ในเรื่อง งานประเพณี อาหารการกิน การแต่งกาย และภาษาท้องถิ่น พร้อมดำเนินการตามแผน

กลุ่มเป้าหมาย

๑) ทีมวิจัย และชาวบ้านในชุมชน

ตัวชี้วัด

๑) แผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชน และปฏิทินกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนประจำปี

๒) กลุ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

๑) กระดาษบรูฟ

๒) กระดาษ เอ ๔

๓) ปากกาเคมี

๔) เครื่องฉายวิดิทัศน์

๕) แผ่นวีดิทัศน์บันทึกการศึกษาดูงาน

๖) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๕ แสดงเวทีเสนอผลการศึกษาดูงานและจัดทำแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ

ในรายการกิจกรรมนี้ทางทีมวิจัยได้นำภาพบรรยากาศการทัศนศึกษาดูงานบันทึกลงบนแผ่นวีดิทัศน์พร้อมทั้งนำข้อสรุปการระดมความคิดเห็นของตัวแทนชุมชนที่ได้ไปทัศนศึกษาดูงาน มาเสนอให้กับชุมชนได้ทราบ และหลังจากนั้นได้มีการระดมพลังความคิดของชุมชนร่วมกันในการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อหาจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน โดยพบว่าชุมชนมีจุดแข็งในเรื่องของความสามัคคี การมีวัฒนธรรมที่งดงามและเป็นเอกลักษณ์ เศรษฐกิจในชุมชนดี มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติพอเพียง ส่วนจุดอ่อน คือ ชุมชนขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ชาวชนรุ่นหลังไม่สนใจที่จะสืบสานวัฒนธรรมของชุมชน ไม่มีแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน

หลังจากที่ได้มีการระดมความคิดเห็นถึง จุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนแล้ว จึงได้ประชุม เพื่อวางแผนร่วมกันในการเขียนแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น พร้อมมีมติ ชุมชนให้ดำเนินการตามแผนได้ทันที ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ชื่อแผน	การฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนไท-ยวนลับแล บ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ผู้รับผิดชอบ	กลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนไท-ยวน ลับแล
ระยะเวลา	มิถุนายน – กันยายน ๒๕๕๒

หลักการและเหตุผล

จากงานวิจัย การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ต.ฝายหลวง จ.อุตรดิตถ์ ที่ได้ทำการสืบค้น และทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนบ้านท้องลับแลในการ ฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจก จึงทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก ตำนีกรัก ห่วงแหน และเห็นความสำคัญของ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน ซึ่งเป็นชุมชน ไท-ยวน ที่ได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองเชียงแสนแห่งอาณาจักรล้านนา โบราณ

ชุมชนบ้านท้องลับแล จึงได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนเอง เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตลอดจนพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชน ไท-ยวน ลับแล
๒. เพื่อจัดตั้งกลุ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชน ไท-ยวน ลับแล
๓. เพื่อสร้างความตระหนัก ความมีส่วนร่วมและปลูกฝังจิตสำนึกการรักษาวัฒนธรรมชุมชน
๔. เพื่อพัฒนาชุมชนสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
๕. เพื่อขยายผลความร่วมมือในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล สู่กลุ่มเครือข่าย องค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

วิธีการดำเนินงาน

๑. ประชุมวางแผน ออกแบบ กิจกรรมและแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อจัดทำแผนการฟื้นฟูฯ ร่วมกัน ซึ่งมีการกำหนดกิจกรรมในแผนการฟื้นฟูฯ ตามแนวคิดของชุมชน โดยการใช้มาตรการ ๒ ป ๒ ก ๑ ข มีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ มาตราการ ๒ ป ประกอบด้วย

ป. ที่ ๑ คือ การประชาสัมพันธ์ โดยกำหนดให้มีการประชาสัมพันธ์แผนและกิจกรรมในแผนการฟื้นฟูฯ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยขอความร่วมมือกับงานประชาสัมพันธ์ขององค์กรบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวง (ตั้งอยู่ในพื้นที่งานวิจัย) และ หอกระจายเสียงวัดทองลับแล เพื่อแจ้งให้กับชุมชนทราบถึงการทำการกิจกรรมและข่าวความเคลื่อนไหวในการร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชน

ป. ที่ ๒ คือ (ภูมิ) ปัญญา โดยกำหนดให้ หัวหน้าฝ่ายงานฟื้นฟูฯ รวมพลังความคิดจากจากชาวบ้านในการค้นหาภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อรวบรวม เรียบเรียง เพื่อพร้อมที่จะนำมาถ่ายทอดให้กับเยาวชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนต้นกำหนดของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ในการกำหนดหน้าที่ ครูภูมิปัญญา

๑.๒ มาตราการ ๒ ก. ประกอบด้วย

ก. ที่ ๑ คือ การสอน โดยกำหนดให้ครูภูมิปัญญาทำหน้าที่สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียน มาสอนกลุ่มเยาวชน โดยให้สถานที่ ศาลาอบรมธรรม ภายในวัดทองลับแล ซึ่งมีรายละเอียด หัวข้อการสอน ดังนี้

หัวข้อ / เรื่อง	ผู้รับผิดชอบ
- หนังสือธรรม/อักษรล้านนา	- นายเงิน กางมูล
- ดำนานเมืองลับแล	- นายกนกพล จันแจ
- ผ้าขึ้นดินจก ไท-ยวน ลับแล	- นายแดง คำสุก
- การถักข้าว	- นางสมใจ รักใส
- การเย็บบายศรี	- นางข้อง แหมมยินดี
- การทำตุ่ง	- นายจัน สุขสง
- การทำคั่นดอก/ต้นผึ้ง	- นายเริ่ม อินเครือ
- การสานแข่ง/ก๊วย	- นายไย คำพันธ์
- การถักไม้กวาด	- นางอนงค์ แสงสุข
- การฟ้อนดอกเจียงขอ	- นางคำ สุกคำ
- การทำกระทงส่งผี/สะเดาะเคราะห์	- นางมา จันกล้า
- การทำหมากไหม	- นางสาวท คำจัน

ก. ที่ ๒ คือ กิจกรรมเสริม โดยกำหนดให้มีกิจกรรมเสริม เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสนใจเรื่องของการฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น โดยได้กำหนดกิจกรรมดังนี้

หัวข้อ / เรื่อง	รายละเอียดกิจกรรม
- กิจกรรมรณรงค์การแต่งกายตามวัฒนธรรม - กิจกรรมทอดผ้าป่าของเก่า	- กำหนดให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง โดยขอความร่วมมือชุมชนแต่งกายตามวัฒนธรรม ในการร่วมงานสำคัญหรืองานประเพณีของชุมชน - กำหนดให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน วัฒนธรรมไท-ยวน ลับแลง โดยจัดงานร่วมทำบุญในการทอดผ้าป่าเพื่อระดมของเก่าที่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมา วิถีชีวิต การดำรงชีวิต ของคนในชุมชน เพื่อจัดแสดงความเป็นวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาช้านานของชุมชน สำหรับให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมเพื่อเรียนรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องต่อชุมชน ไท-ยวน ลับแลง โดยทั้งนี้ได้ใช้บุญ ที่เป็นความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนมาใช้ในการสร้างพลังความร่วมมือ เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีความเชื่อในเรื่องบุญเป็นอย่างมาก เช่น การถวายทานผ้าชิ้นเก่าของผู้ที่ล่วงลับ ก็จะสามารถอุทิศบุญหรือส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับได้

๑.๓ มาตราการ ๑ ข. ประกอบด้วย

หนึ่ง ข. คือ ขยายผล โดยกำหนดให้หลังจากที่ทำการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภูมิปัญญาให้กับเยาวชน แล้วนำผลไปขยายผลการทำกิจกรรมไปสู่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวง และโรงเรียนวัดทองลัมเบ ที่ได้นำเอาแนวทางและองค์ความรู้จากการทำกิจกรรมไปพัฒนาต่อยอด พร้อมขยายผลลงสู่ผู้เรียน และชุมชนต่อไป

การประเมินผล

กำหนดให้มีการประเมินผลแผนการฟื้นฟู ของชุมชนโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจในการประเมิน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคณะทีมวิจัย การฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ ร่วมกับชุมชนเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขต และเนื้อหา ในการประเมิน ซึ่งได้รายละเอียดของแบบประเมิน ดังนี้

แบบประเมินความพึงพอใจ

แผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนไท-ยวน ลับแล

“ โครงการวิจัยการฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าจีนตีนจกของชุมชนบ้านท้อล็บแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิต์ “

ณ ชุมชนบ้านท้อล็บแล อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิต์

คำชี้แจง: ขอให้ท่านใช้เครื่องหมาย ✓ ประเมินลงในช่องแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินโครงการ

เรื่อง	ระดับความพึงพอใจของท่าน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านกระบวนการ					
- การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรมไท-ยวน ลับแล					
- ท่านเห็นความร่วมมือของคนในชุมชน ในเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล แค่ไหน					
- องค์กร/หน่วยงาน/ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล แค่ไหน					
- ชุมชนของท่านสามารถพัฒนาไปเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนได้					
- ชุมชนของท่านสามารถพัฒนาไปเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้					
ด้านเนื้อหา					
- ท่านพอใจกับการฟื้นฟู อัตลักษณ์และวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล					

ต่อ เรื่อง	ระดับความพึงพอใจของท่าน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
- ภูมิปัญญาจากผ้าชิ้นดินจกในเรื่องต่างๆ เช่น ตำนาน ความเชื่อ วัฒนธรรม ทำให้ท่านอยากฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล - การฟื้นฟู โดยการจัดตั้งกลุ่ม อนุรักษ์ภูมิปัญญาเพื่อถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชนเพื่อการเรียนรู้และสืบทอด - การรณรงค์แต่งกายตามวัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล - การทอดผ้าป่าของเก่าเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล - การจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการสืบสาน วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล - ท่านภูมิใจ รัก/ห่วงแหนวัฒนธรรมไทย-ยวน ลับแล ด้านการใช้ประโยชน์ (Research Exploitation : RE) - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านประเพณี วัฒนธรรม - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านการพัฒนา - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านประวัติศาสตร์ - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านการจัดการทรัพยากร - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านการศึกษา - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านคุณภาพชีวิต - ท่านคิดว่าการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแล เป็นประโยชน์ใน ด้านชุมชน					

ข้อเสนอแนะ / อื่น ๆ

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือ

“สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ชุดโครงการ “การบริหารจัดการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์/ ค้นคว้าอิสระของนักศึกษาปริญญาโท (CBMAG)”

ตารางการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรม	ระยะเวลา			
	มิ.ย. ๕๒	ก.ค. ๕๒	ส.ค. ๕๒	ก.ย. ๕๒
- การวางแผน / ออกแบบ / การดำเนินงาน				
- การประชาสัมพันธ์ (๒ป.)				
- การสอน และ กิจกรรมเสริม (๒ก.)				
- การขยายผลสู่เครือข่าย (๑ข.)				
- การประเมินผล				

รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนไท-ยวน ฉบับร่าง ดังนี้

ชื่อ	ตำแหน่ง	ชื่อ	ตำแหน่ง
พระวินัยศักดิ์ โหมยโก	ที่ปรึกษากลุ่ม	นายเดโชพล ทองก้อน	ที่ปรึกษากลุ่ม
รศ.สมร เจนจิระ	ที่ปรึกษากลุ่ม	นายจำลอง มาปิ้ง	ที่ปรึกษากลุ่ม
นายสวัสดิ์ ใจใหญ่	ที่ปรึกษากลุ่ม	นายรัตน์ ประสานศรี	ที่ปรึกษากลุ่ม
นายชูชาติ จันไทย	ที่ปรึกษากลุ่ม	นายอัมมัย กางมูล	ที่ปรึกษากลุ่ม
นายกนกพล จันแจ	ประธานกลุ่ม	นางลำมาย อินเครือ	รองประธานกลุ่ม
นายสวาท วังธา	กรรมการ	นายกิต ม่วงกิตติ	กรรมการ
นางสาวปราธนา เข้มศรี	กรรมการ	นางสาวขวัญเรือน กางมูล	กรรมการ
นางคำทอง จันไทย	กรรมการ	นางมาลี ทิ้วงาม	กรรมการ
นางสาววิภา ทิ้วงาม	กรรมการ	นางสาวเน่งน้อย คำสุก	กรรมการ
นางแดง คำสุก	กรรมการ	นางนัน ศรีเมืองสุก	กรรมการ
นายเริ่ม อินเครือ	กรรมการ	นายไย คำพันธ์	กรรมการ
นางอนงค์ แสงสุข	กรรมการ	นางนี ลาก่อ	กรรมการ
นายจัน สุกสง	กรรมการ	นายประสงค์ ทองเลิศ	กรรมการ
นางสวาท คำจัน	กรรมการ	นางวัน พรหมอินทร์	กรรมการ
นางสมใจ รักใส	กรรมการ	นายอัมมัย กางมูล	กรรมการและเลขานุการ

จากกิจกรรมที่ ๑๒ นอกจากชุมชนจะเกิดทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง คิด แก้ไข และหาวิธีการในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ จนทำให้สามารถคิดและออกแบบแผนการฟื้นฟูฯ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเองได้แล้วนั้น ยังแสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯของชุมชน ที่เกิดจากจิตสำนึกรักในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชนเองด้วย โดยสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องของกลุ่ม/องค์กรชุมชน ดังนี้

๕.๑.๔ กลุ่ม/องค์กรชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย มีหัวข้อหลัก ดังต่อไปนี้

๕.๑.๔.๑ ความหมายของกลุ่ม/องค์กรชุมชน

ประเวศ วะสี (๒๕๓๘ อ้างใน นุจรินทร์ อภิษฐ์ชาญกิจ, ๒๕๔๐) ให้ความหมายของคำ องค์กรชุมชน ว่า กลุ่ม หรือชมรม หรือสหกรณ์ หรือในชื่ออื่นใด โดยจะมีการจดทะเบียนตามกฎหมาย หรือไม่ก็ตาม เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ และอุดมคติร่วมกัน มีมิตรภาพและความเอื้ออาทรมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันดังกล่าว โดยมีผู้นำหลายคนทั้งชายและหญิง ทั้งนี้ องค์กรชุมชนมิได้หมายถึง สภาตำบล เพราะสภาตำบลเป็นองค์กรปกครองระดับตำบล และมีหน้าที่ประสานงานและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนต่างๆ ร่วมมือกันทำงาน พร้อมกันนี้ ได้กล่าวถึงความหมายขององค์กรชุมชนไว้ โดยให้ความสำคัญกับองค์กรชาวบ้าน ดังนี้ องค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรที่ชาวบ้านก่อตั้งขึ้นเอง ไม่ใช่องค์กรที่ทางราชการไปจัดตั้งให้และการที่องค์กรชุมชนของชาวบ้านทำให้มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

๕.๑.๔.๒ องค์ประกอบของกลุ่ม/องค์กรชุมชน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (๒๕๔๐) ได้กล่าวถึง คำว่า องค์ประกอบของกลุ่มว่าต้องประกอบด้วย รายละเอียด ดังนี้

๑) สมาชิกซึ่งจะมีขนาดเท่าใดก็ได้แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ สิ่งสำคัญที่พึงมีในสมาชิก ก็คือ คุณสมบัติบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกันความไว้วางใจกัน ความเชื่อมั่น หรือความมั่นใจในตนเองและกลุ่ม และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒) คณะผู้แทนที่มีความรู้ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะไตร่ตรอง พิจารณา และเสนอหรือเลือกผู้แทนของตัวเองเข้าไปทำหน้าที่บางอย่างแทนตนเอง ซึ่งตนเองไม่สามารถทำได้

๓) คณะจัดการ เป็นคณะที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา ความต้องการของกลุ่มให้ได้รับการดำเนินการแก้ไขซึ่งในกลุ่มที่มีขนาดเล็กบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะจัดการอาจจะเป็นผู้แทนบางคนหรือบางครั้งอาจจะเป็นสมาชิกบางคนก็ได้ที่มาทำหน้าที่นี้

สมพงษ์ เตชะอริก และคณะ (๒๕๔๐) เสนอว่า องค์ประกอบขององค์กรชุมชนที่ทำให้องค์กรชุมชนอยู่ได้ จะประกอบด้วย

๑) การมีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง มีความเข้าใจตรงกัน

๒) การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน

๓) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน

๔) มีผู้นำ

๕) มีการบริหารจัดการองค์กร ในระดับพื้นฐาน การมีการตัดสินใจร่วมกัน และมีโครงสร้าง บทบาทหน้าที่เป็นรูปแบบมาตรฐาน นั่นคือ การมีคณะกรรมการดำเนินงานนั่นเอง

๕.๑.๔.๓ ความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่ม

ได้มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่มไว้ ดังนี้

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (๒๕๔๐) ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ และความจำเป็นในการรวมกลุ่มว่า คนที่อยู่ในปัจจุบันมีปัญหาหรือความต้องการที่มีความจำเป็น แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองได้ครบ คนเหล่านั้นได้ใช้ความพยายามที่จะแก้ไขมาแล้วระดับหนึ่ง ประสบผลสำเร็จบ้าง และไม่ประสบผลสำเร็จบ้าง รูปธรรม คือ สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และดูเหมือนว่าหากเป็นคนจนหรือคนด้อยโอกาสมากเท่าใด ก็ยิ่งจะต้องมารวมพลังกันเพื่อแก้ไขมากขึ้นเท่านั้น และการรวมพลังนี้อาจจะต้องร่วมกับคนอื่นๆ ที่อาจจะมีใช้ญาติพี่น้อง หรือคนในครอบครัวเดียวกัน เพื่อจะได้เพิ่มโอกาสในการแก้ไข เพราะคนอื่นๆ อาจมีความสามารถที่แตกต่างกันออกไป หากนำมาใช้ถูกวิธีถูกกาลเทศะก็น่าจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ซึ่งผลจากการรวมพลังจะก่อให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม/องค์กร ดังนี้

ประการ ๑ ทุกคนที่เข้าร่วมต่างก็จะมีความรู้ ความสามารถมากขึ้น โดยความรู้ที่ได้นั้น อาจจะมากกว่าที่แต่ละคนมีมารวมกันก็ได้

ประการ ๒ การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ปัจจัยของกลุ่ม

ประการ ๓ อำนาจหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ซึ่งอำนาจต่อรองหรือพลังการต่อรองนี้จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลยหากต่างคนต่างอยู่หรือไม่มีการรวมตัวกันที่เหนียวแน่นพอ

พลังหรืออำนาจนี้อาจไม่ส่งผลแก่ตัวสมาชิกเหมือนกับผลที่ได้ในสองประการแรก แต่จะมีผลประโยชน์ต่อสมาชิกทางอ้อม เพราะจะทำให้คนอื่นๆ ที่อยู่นอกกลุ่มมีความเกรงใจ เปิดโอกาสไม่กล้าที่จะเอารัดเอาเปรียบกลุ่ม

๕.๑.๔.๔ ขบวนการก่อตั้ง และพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และชอบ เข้มกลัด (๒๕๓๓) ได้ศึกษากระบวนการจัดตั้งขององค์กร ซึ่งมีขั้นตอนการจัดตั้งไว้ ดังนี้

๑) ขั้นการก่อตั้งองค์กร จุดกำเนิดขององค์กรเริ่มขึ้นเมื่อสมาชิกของชุมชนประสบปัญหาและมีความรู้สึกเดือดร้อนร่วมกัน ลักษณะการรวมตัวเป็นแบบหลวมๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า

๒) ขั้นการต่อสู้เรียกร้องสิทธิขององค์กรหลังจากเกิดกลุ่มตามสถานการณ์แล้ว จะมีการคัดเลือกผู้นำกลุ่มขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานความคิด และการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ และความเป็นธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป

๓) ขั้นเจรจาต่อรองขององค์กร จากกระบวนการเรียกร้องสิทธิทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ว่า การเจรจาต่อรองที่จะได้ผลต้องเกิดการรวมตัวเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน

๔) ขั้นการพิทักษ์สิทธิขององค์กร นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยพิทักษ์สิทธิที่ได้มาให้อยู่ ไม่ให้สิทธิที่ได้มาหลุดลอยไปโดยไม่ได้รับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่าและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม

ธงชัย และชัยยศ สันติวงษ์ (ม.ป.ป. อ้างใน ไพลิน ผมงาม, ๒๕๔๑) เสนอว่า กลุ่มจะพัฒนาได้ต้องผ่านขั้นตอนสำคัญ คือ การก่อเกิด เมื่อกลุ่มเกิดขึ้นกลุ่มจะดำรงอยู่ และพัฒนาเรื่อยมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกหรือบุคคลิกหนึ่ง คือ กลุ่มจะพัฒนาได้ต้องผ่านกระบวนการหรือขั้นตอน ๔ ขั้น คือ การรวมกลุ่ม (Forming) การจัดข้อแตกต่างของสมาชิก (Storming) การกำหนดบรรทัดฐานของกลุ่ม (Norming) และการปฏิบัติงานของกลุ่ม (Performing)

สุรรัตน์ ฤกษ์ระวี (๒๕๔๐ อ้างใน จันทนันท์ เหล่าพินา, ๒๕๔๖) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน ไว้ดังนี้

๑) ขั้นตอนก่อตัวของกลุ่ม ที่เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จนกระทั่งกลายเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกถึงสิ่งที่เผชิญอยู่

๒) ขั้นการดำเนินการเคลื่อนไหวหรือการรวมตัวกัน จัดตั้งหลังจากที่พูดคุยตกลงกันจึงต้องมีการวางแผน วางกฎระเบียบและแนวทางในการทำงาน

๓) ขั้นการเจริญเติบโต และขยายกิจกรรมกลุ่มระดมทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชนใช้กระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในการสร้างเครือข่ายของกลุ่ม

จะเห็นได้ว่ากลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ ของชุมชนบ้านท้องถื่นนั้น นอกจากจะมีปัจจัยหลักในการก่อตั้งกลุ่มฟื้นฟูฯ คือ ลำบากในวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกันแล้ว การก่อตั้งกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ ของชุมชนบ้านท้องถื่นได้ใช้ปัจจัยประกอบที่สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่ม/องค์กรด้วย คือ การมีอุดมการณ์ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และมีผลประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้มี ผู้นำ และมีการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบอีกด้วย

กิจกรรมที่ ๑๓

แสดงความคิดเห็น การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค ในระหว่างการดำเนินการตามแผน วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อให้กลุ่มจัดตั้งตามแผนการดำเนินงาน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาวิธีการ
' แก้ปัญหา และอุปสรรคที่พบในระหว่างการดำเนินงานร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) กลุ่มจัดตั้งการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน ทีมวิจัย

ตัวชี้วัด

- ๑) การดำเนินงานตามแผนการฟื้นฟูเป็นไปด้วยความสะดวก สำเร็จลุล่วง

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษบรูฟ
- ๒) กระดาษ เอ ๔
- ๓) ปากกาเคมี
- ๔) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๖ แสดงกิจกรรมการแสดงความคิดเห็น การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค
ในระหว่างการดำเนินการตามแผน

ในรายกิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้ออกเยี่ยมกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชน และพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ถึงปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน ซึ่งพบว่า ผลในระหว่างการดำเนินงานตามแผนการฟื้นฟูฯ นั้น มีปัญหา และอุปสรรคในบางประการ กล่าวคือ

ในส่วนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างฐานทางวัฒนธรรมให้กับเยาวชนในชุมชนนั้นสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เนื่องจากกลุ่มเยาวชนได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมากโดยดูจากจำนวนกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาลงรายชื่อ และเรียนรู้จากกรณีปัญหาซึ่งมีจำนวนมากถึง ๕๐ คน รวมทั้งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากกลุ่มกรณีปัญหาที่ได้สละเวลาเพื่อมาทำการสอนวิถีภูมิปัญญาให้กับกลุ่มเยาวชน แต่ในส่วนของการเสริม ประเด็นของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้น ในส่วนของสถานที่ ยังไม่มีความชัดเจนว่าจะจัดลงที่ใด เนื่องจากทางกลุ่มได้แจ้งว่าได้รับความอนุเคราะห์จากทางเจ้าอาวาสวัดต้องลับแลในการให้ความอนุเคราะห์อาคารกุฏิท่านพระครูธรรมเนตรโสภณ แต่เนื่องจากอาคารหลังดังกล่าวอยู่ในช่วงการบูรณะครั้งใหญ่ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลามากในการบูรณะทำให้ทางกลุ่มฟื้นฟูฯ อาจจะต้องหาสถานที่ชั่วคราวในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนจึงได้ทำการประชุม เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยการเชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดต้องลับแล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดต้องลับแล กำนันตำบลฝ่ายหลวง ประธานกลุ่มฟื้นฟูฯ และทีมวิจัย จึงได้ข้อสรุปว่า จะขอใช้ห้องบริเวณด้านหลังของศาลาอบรม วัดต้องลับแล เป็นสถานที่ในการจัดตั้งเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนชั่วคราว พร้อมกันนี้ได้ร่วมกันวางแผน การจัดกิจกรรมการทอดผ้าป่าของเก่า เพื่อระดมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ที่บ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนไท-ยวนลับแลเอาไว้ ตลอดจนปัจจัยหลัก คือ เงินสนับสนุนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน

อนึ่ง ในการระดมทุนสนับสนุน ด้านงบประมาณนั้น ทางกลุ่มฟื้นฟูฯ ได้จัดกิจกรรมทอดผ้าป่าของเก่า ซึ่งนอกจากข้าวของเครื่องใช้ที่จะได้รับการบริจาคผ่านการทำบุญแล้ว ยังได้เงินจากการทอดผ้าป่าจากผู้ใจบุญ และชุมชน มาจำนวนหนึ่ง สำหรับใช้เป็นทุนเริ่มแรกในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน

กิจกรรมที่ ๑๔

ประเมินกิจกรรมการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนตามแผนการดำเนินงาน เพื่อวัด และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมในแง่ของมิติทางวัฒนธรรม และมิติทางสังคม

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อวัดและประเมินผลการดำเนินกิจกรรมในแง่ของมิติทางวัฒนธรรม และมิติทางสังคมของกิจกรรมการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ๒) ปราชญ์และคนในชุมชน
- ๓) ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา

ตัวชี้วัด

๑) แผนการดำเนินงานการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชน

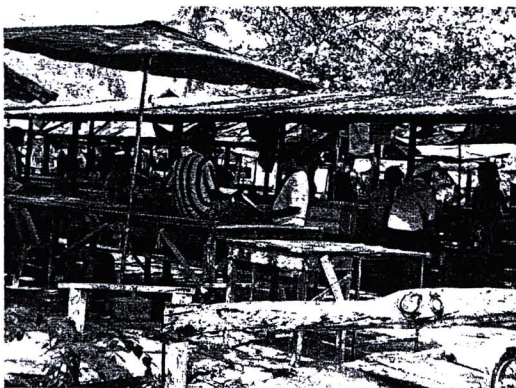
เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

๑) กระดาษบรูฟ

๒) กระดาษ เอ ๔

๓) ปากกา

๔) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๓ แสดงกิจกรรมการประเมินแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ

ในกิจกรรมนี้ ทีมวิจัยและกลุ่มฟื้นฟูฯ ได้นำแบบประเมินความพึงพอใจ แผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนไท-ยวนลับแลลงโดยทำการสุ่มจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านในชุมชน พบว่า

๑) ด้านกระบวนการ

๑.๑ การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๑.๒ ความร่วมมือของคนในชุมชน ในเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๑.๓ องค์กร/หน่วยงาน/ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ไท-ยวน ลับแล พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ ถึง ๓.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจปานกลาง (๓)

๑.๔ ชุมชนสามารถพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๑.๕ ชุมชนสามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๒) ด้านเนื้อหา

๒.๑ ความพอใจในการฟื้นฟู อัตลักษณ์และวัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๒ ภูมิปัญญาจากผ้าชิ้นดินจกในเรื่องต่างๆ เช่น คำนาน ความเชื่อ วัฒนธรรม ทำให้ความต้องการฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๓ การฟื้นฟูฯ โดยการจัดตั้งกลุ่ม อนุรักษ์ปัญญาเพื่อถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชน เพื่อการเรียนรู้และสืบทอด พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๔ การรณรงค์แต่งกายตาม วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๕ การทอดผ้าป่าของเก่าเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๖ การจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการสืบสาน วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๒.๗ ความภูมิใจ รัก/ห่วงแหน ในวัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๓) ด้านการใช้ประโยชน์ (Research Exploitation : RE)

๓.๑ การฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ใน ด้านประเพณี วัฒนธรรม พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๓.๒ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ใน ด้านการพัฒนา พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๓.๓ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ใน ด้านประวัติศาสตร์ พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๓.๔ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ใน ด้านการจัดการทรัพยากร พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

๓.๕ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ใน ด้านการศึกษา พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ ถึง ๕.๐๐ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมากที่สุด (๕)

๓.๖ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ยวน ลับแลง เป็นประโยชน์ในด้านคุณภาพชีวิต พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ ถึง ๓.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจปานกลาง (๓)

๓.๓ การฟื้นฟู วัฒนธรรม ไทย-ชน ลับแล เป็นประโยชน์ในด้านชุมชน พบว่า มีระดับค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ถึง ๔.๔๕ หรืออยู่ในระดับ ความพึงพอใจมาก (๔)

จากผลการประเมินแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ ทำให้ทราบว่า ชุมชนบ้านท้องลั่นเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถร่วมกันดำเนินกิจกรรมของชุมชนในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

๕.๑.๕ ความเข้มแข็งของชุมชน

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (๒๕๔๐) ได้เสนอกรอบความคิดที่มุ่งเสนอว่าชุมชนใดหากมีปัจจัยความเข้มแข็ง ก็จะแสดงลักษณะแห่งความเข้มแข็ง ซึ่งมีปัจจัย ต่อไปนี้

๕.๑.๕.๑ โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ

โครงสร้างทางสังคมของชุมชน มีความสัมพันธ์ในองค์ประกอบต่างๆ ทั้งแนวราบหรือแนวนอน เนื่องจากเป็นเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือ และมีส่วนร่วม อีกทั้งเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้ และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระเป็นฐานความเข้มแข็ง และพลังของส่วนรวม

๕.๑.๕.๒ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (แบบยังชีพ คือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับทฤษฎีใหม่หรือเศรษฐกิจพอเพียง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficient Economy ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ไม่มีในตำรา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานของความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” อันเป็นหลักปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับรัฐ เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ใช้ความรู้รอบคอบอย่างมีคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ โดยเฉพาะในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วนดังนี้

๑) กรอบแนวคิด นำเอาพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยมาประยุกต์ใช้เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

๒) คุณลักษณะ สามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓) คำนิยามความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน คือ (ก) ความพอประมาณ หมายถึงความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น (ข) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ และ (ค) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

๕) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๒) เป็นระบบเศรษฐกิจอันเป็นปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน มีลักษณะที่สำคัญดังนี้

๕.๑.๕.๓ รูปแบบการผลิต คือ การมุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก สามารถกำหนดการผลิตตามสภาพของตนเอง เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตในชุมชน ทั้งแรงงาน วัตถุดิบ ความรู้และเทคโนโลยีของตนเอง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลแล้วถ่ายทอดมาเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน สามารถทำได้เองไม่ทำลายธรรมชาติและชีวิตอื่น สมาชิกของชุมชนมีเวลาว่างเพื่อการทำงานหรือพักผ่อนอื่นๆ เช่น การทอผ้า การออกแบบ ประดิษฐ์ใช้เครื่องเล่นต่างๆ อันแสดงถึงภูมิปัญญาของชุมชน มีเวลาในด้านบุญประเพณี งานพัฒนาต่างๆ ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เช่น การลงแขก ปักคานา เกี่ยวข้าว เป็นต้น

๕.๑.๕.๔ การบริโภค คือ การบริโภคสิ่งที่ผลิตหรือได้ตามธรรมชาติในท้องถิ่น มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน อิทธิพลภายนอกมีผลน้อยต่อรูปแบบการบริโภคของชุมชน มีค่านิยมจากศาสนาธรรม ที่สอนให้พออยู่พอกิน เน้นการให้ทานและแบ่งปัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการบริโภคแบบพอยังชีพ

๕.๑.๕.๕ การสะสม และการกระจายส่วนเกิน คือ ชุมชนผลิตเพื่อสนองตอบการยังชีพของตนเป็นหลัก รวมถึงข้อจำกัดของเทคโนโลยีที่ทำให้การสะสมอาหาร หรือ สิ่งของในปริมาณมากไม่ได้ อีกทั้งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน ทำให้ชุมชนไม่จำเป็นต้องผลิตส่วนเกินมากเหมือนการผลิตเพื่อขาย

๕.๑.๕.๖ ค่านิยมจากศาสนาธรรม คือ ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีค่านิยมที่ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นหรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน สร้างความผูกพันต่อชุมชน สนับสนุน

การพึ่งตนเอง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มีผลให้ชุมชนเป็นปรีกแผ่นทางกายภาพและจิตวิญญาณ ตลอดจนรักษาปัจจัยความเข้มแข็งอื่นๆ ไว้ได้อย่างกลมกลืน

๕.๑.๕.๗ กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต คือ การเรียนรู้เป็นกลไกหลักซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด พัฒนาระบบคุณค่าและกิจกรรมของชุมชน เป็นการเรียนรู้ในลักษณะ “กระบวนการ” ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วยตนเองหรือจากการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อม มีทักษะในการดำรงอยู่และแก้ไขปัญหา จากรูปแบบ และวิธีการดังนี้

๕.๑.๕.๘ ฐานการเรียนรู้ คือ แหล่งในการเรียนรู้มีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ในชุมชน และในธรรมชาติ ผู้ให้การเรียนรู้ก็มีหลากหลาย ทั้งพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เพื่อน พระครูช่าง หมอพื้นบ้าน แม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ เป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดที่เกิดขึ้นตลอดเวลา มีผลให้บุคคลสั่งสมความรู้ ทักษะ คุณค่า จนสามารถดำรงชีวิต และเลี้ยงชีพได้ช่วยเหลือผู้อื่น และชุมชนได้ รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองเรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นได้ด้วย

๕.๑.๕.๙ เนื้อหาของการเรียนรู้ กำหนดจากความต้องการ และความจำเป็นของคนในชุมชนเป็นหลัก เป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในชีวิตจริงอย่างรอบด้าน ไม่ได้แยกออกเป็นรายวิชาสอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตจริงแต่ละด้านมิใช่เพียงการถ่ายทอดหรือลอกเลียนแบบวิธีการปฏิบัติ แต่เป็นการเพิ่มพูนทักษะในด้านต่างๆ ให้แก่ผู้เรียน มีการปฏิบัติ ฝึกฝน และการคิด อยู่ตลอดเวลาในทุกเนื้อหา และมีการทดสอบประเมินผลด้วยการปฏิบัติจริง อันเป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีพลังในการจัดการ และแก้ไขปัญหา ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม

๕.๑.๕.๑๐ กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน โดยเกิดขึ้นด้วยวิธีหลากหลาย ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองเลียนแบบ การคิด ไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ซึ่งมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหา ความสามารถ ความถนัดที่ต่างกันของผู้เรียนและผู้สอน โดยเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันศาสนาในชุมชนมีลักษณะองค์รวม (Holistic) ทำให้รู้จักการจัดความสัมพันธ์กับบุคคลและธรรมชาติในลักษณะเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เป็นการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์และจากการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ กลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างบุคคลได้มากขึ้น

๕.๑.๕.๑๑ กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ คือ กลไกรูปธรรมในการนำชุมชนตามค่านิยมและความต้องการในชุมชน รวมทั้งแก้ไขและแก้ปัญหาในชุมชนโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีกลุ่มผู้นำที่มีอิสระการตัดสินใจ และมีทักษะการจัดการ โดยผู้นำต้องมีบทบาทจำกัด และบอกบทบาทร่วมกับผู้นำตามธรรมชาติ ก็คือ “วิทยาการกระบวนการ” ที่เป็นกลไกจัดการความรู้ในชุมชน

๕.๑.๕.๑๒ ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relations) เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์ (อำนาจ เงิน วัตถุ ฯลฯ) เป้าหมายอยู่ที่การช่วยเหลือพึ่งพากัน ด้วยความปรารถนาดี มีความเอื้ออาทรต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ ทำให้เกิดจริยธรรม รู้จักการจัดความสัมพันธ์ที่ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบกัน อีกทั้งก่อให้เกิดพลังของความร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

๕.๑.๕.๑๓ กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่อง

เพื่อถ่ายทอด แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้ ทักษะ และเพื่อปรึกษาหารือในปัญหาของชุมชน ฯลฯ ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่น และจิตวิญญาณชุมชน รวมถึงความร่วมมือภายในชุมชน วิธีชีวิตของชุมชนแต่เดิมนั้นมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ทำให้สมาชิกของชุมชนได้พบปะกัน ทำกิจกรรมด้วยกันทั้งชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องสร้างกิจกรรมหรือเครื่องมือเพื่อการพบปะหรือการสื่อสาร โดยเฉพาะอีกเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดความร่วมมือร่วมระหว่างกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นและจิตวิญญาณของชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าการดำเนินงานได้ใช้แนวความคิดเข้มแข็งของชุมชนเป็นกรอบในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่คาดหวังไว้ และใช้แนวคิดอื่นที่ค้นพบนำมาผนวกด้วย เช่น

๑) วิทยาการกระบวนการ การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องเกิดจากคนในชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้จากการวิจัยในพื้นที่ต่างๆ นำไปใช้ในการพัฒนาวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยการพึ่งตนเอง

๒) บทบาทของวิทยาการกระบวนการที่คาดหวัง คือ กระตุ้นให้เกิดการทำแผนชุมชนร่วม การมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ และการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

๓) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวิทยาการกระบวนการเป็นผู้เอื้อให้เกิดเจตคติร่วม หรือจิตสำนึกร่วม การวิเคราะห์เพื่อหากลยุทธ์ กลวิธีและแผนการทำงานร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการทดลองหรือปฏิบัติตามแผนร่วมกัน และสรุปบทเรียนจากการปฏิบัติ เพื่อนำมาปรับปรุงตามเป้าหมาย

๔) การร่วมคิดร่วมทำ สถาบันการศึกษา ชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนปรับแนวคิดเรียนรู้ร่วมกัน ในการศึกษาสถานการณ์ชุมชน ปัญหา และการพัฒนา ชาวบ้านจะเป็นผู้แสวงหาทางออก หรือการวิจัยเอง

โอกาส ปัญญา (๒๕๔๒: ๙-๑๒) เสนอกระแสนแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งโดยการให้ประชาชน กลุ่มองค์กรที่หลากหลาย โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา ได้มีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของตนเอง และเชื่อมโยงไปถึงสิทธิและอำนาจของประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการวิถีชุมชนและทรัพยากรในชุมชนของตนเอง โดยสิ่งที่เป็นผลจากแนวคิดนี้ ได้แก่ การผลักดันกระบวนการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ซึ่งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ และการผลักดันให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๔๐ ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นร่างรัฐธรรมนูญที่มาจากการเรียกร้อง และร่วมมือของประชาชนอย่างกว้างขวาง

๒) ธรรมรัฐ หรือ ธรรมาภิบาล (Good Governance) มีจุดยืนอยู่ที่การผลักดันกลไกที่มีอยู่ในปัจจุบัน เช่น ระบบรัฐสภา กลไกรัฐบาล รวมไปถึงกลไกทางธุรกิจให้มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม พร้อมทั้งจะได้รับการตรวจสอบจากสาธารณะ (Accountability) และมีการทำกิจกรรมใดๆ ด้วยความโปร่งใส (Transparency) ตามแนวคิดนี้ได้ข้อค้นพบจากงานวิจัยหลายเรื่องว่า โดยข้อเท็จจริงแล้ว องค์กรรัฐและเอกชนในระดับท้องถิ่น มีวิสัยทัศน์ มีความต้องการร่วม และมีความตระหนักอยากที่จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี หากแต่ขาดความสามารถที่จะแปลงวิสัยทัศน์ แผนงาน หรือความต้องการเหล่านี้ให้ออกมาเป็นรูปธรรมอย่างวินัย มีความต่อเนื่อง และสันติได้

๓) ประชาคม ประชาสังคม การเมืองการปกครองภาคประชาชน คือ ประชาชนได้ร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสาธารณะ

กฤษฎา บุญชัย (อ้างใน โอกาส ปัญญา, ๒๕๔๒: ๒๖) เสนอว่า ในสังคมชนบทมีวัฒนธรรมในการแก้ปัญหา และจัดการการพัฒนาที่มีพลัง ซึ่งรัฐไม่เคยให้ความสนใจมาก่อนนั้น คือ “ความเป็นชุมชน” หรือ “ศักยภาพของชุมชน” ในการพัฒนาตนเองทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถึงแม้ว่าถูกบั่นทอนจากนโยบายการพัฒนาของรัฐก็ตาม แต่ศักยภาพของชุมชนดังกล่าวได้ปรากฏเด่นชัดในทุกด้าน ทั้งการจัดการทรัพยากร ซึ่งปัจจุบันมีชาวบ้านรักษาป่าชุมชน นับเป็นพันๆ แห่งทั่วประเทศการเกษตร ซึ่งได้พัฒนาจากเกษตรพื้นบ้านมาสู่เกษตรกรรมทางเลือก ส่วนด้านเศรษฐกิจมีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ฯ ร้านค้าชุมชน ธุรกิจชุมชน และการเมือง ซึ่งได้อาศัยความเป็นชุมชนในการตรวจสอบ และถ่วงดุลกับอำนาจรัฐในท้องถิ่นได้ระดับหนึ่ง

คณะอนุกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(๒๕๔๓ : ๒๐-๒๓) ได้กล่าวถึงระบบ และกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อความยั่งยืนมี ๑๐ ระบบ ดังนี้

๑) ระบบคุณค่า มีคนและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญ เน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างงานกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับคุณธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคม และกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน

๒) ระบบการเรียนรู้ของชุมชน เป็นส่วนกลางของกิจกรรมทุกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน

๓) ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือ การเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติเป็นหลัก หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ มีเป้าหมายเพื่อการบริโภค และมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปัน และแลกเปลี่ยน

๔) ระบบธุรกิจชุมชน หรือการตลาดที่ชุมชนต้องการ ประกอบด้วยจัดการด้านการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตของชุมชน ลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตขายเองไม่ได้ และระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนและผู้ผลิตกับผู้บริโภค

๕) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจชุมชน แต่มีการพัฒนาต่อเนื่อง ปัจจุบันมี ๓ แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิตของตนเอง ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภค และใช้สอยในชุมชน

๖) ระบบทุนชุมชน คือ การพึ่งตนเองทางด้านทุน หรือระบบการสะสมทุนของชุมชนที่มีรูปแบบ และวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน

๗) ระบบสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนน แหล่งศูนย์กลางชุมชน ฯลฯ และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๘) ระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน เช่น สวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ ทุนการศึกษา ฯลฯ โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองจากผลกำไร ในการบริหารจัดการกองทุนชุมชน

๙) ระบบรักษาสุขภาพชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ด้านการเกษตรที่เรียกว่าแผนไทย เน้นการดูแลสุขภาพ และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๑๐) ระบบการจัดการของชุมชน เป็นการจัดการร่วมกันของชุมชน เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และอาจหมายถึงระบบแม่ของทั้ง ๙ ระบบ

ประเวศ วะสี (๒๕๓๙) เสนอว่าความยั่งยืนของสังคมมีปัจจัยที่สำคัญ คือ องค์กรชุมชนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เพื่อให้องค์กรชุมชนนั้นได้มีความสามารถในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนของตนเองได้ รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในการพัฒนาองค์กรชุมชนจะต้องมีการพัฒนาหลายๆ ส่วนไปพร้อมๆ กัน ในลักษณะองค์รวมดังนี้

๑) การพัฒนาศักยภาพของคน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และของชาติ

๒) การพัฒนาสถานะแวดล้อมที่อยู่รอบตัวคน ประกอบด้วย การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สถานะสังคม ความเข้มแข็งของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

๓) การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานกับภายนอกเพื่อระดมทรัพยากร ทุน วิชาการ และข้อมูลที่สำคัญให้กับชุมชน หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ต้องมีการพัฒนา และสร้างความเข้าใจในกรอบของการสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่ใช่เข้าไปแจกเงินหรือให้สิ่งของจนชาวบ้านคุ้นเคยในการพึ่งพิง และจะตกอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์จากภายนอก

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านท้องลับแล เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งสามารถแสดงพลังของชุมชนในการร่วมกันฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าขึ้นดินจกที่เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญ เกิดสำนึกรัก และหวงแหนในวัฒนธรรมตลอดจนภูมิปัญญาของตนเองซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่อยู่คู่กับคนไท-ยวนในชุมชนมาช้านาน

ซึ่งผลในการประเมินกิจกรรมในแผนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ ที่กลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินงานมานั้นก็เป็นสิ่งที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนบ้านท้องลับแลได้เป็นอย่างดี คือ ชุมชนได้ใช้กระบวนการ แนวคิด และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องของความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การใช้ค่านิยมทางศาสนาธรรม ซึ่งหมายความว่าเชื่อเรื่องบุญในพระพุทธศาสนา ที่ก่อให้เกิดศรัทธาที่เป็นพลังของความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนได้สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตซึ่งเป็นกลไกหลักในการทำหน้าที่ถ่ายทอด และพัฒนาระบบคุณค่ารวมทั้งกิจกรรมของชุมชน อีกทั้งได้สร้างฐานของการเรียนรู้ที่มุ่งสู่คนในชุมชนจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

นอกจากนี้ ชุมชนยังได้สร้างเนื้อหาของการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้โดยมีกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ที่อาศัยระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม และกลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ ซึ่งถือว่าปัจจัยแห่งการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้

กิจกรรมที่ ๑๕

นำผลการประเมินกิจกรรมการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชน มาประมวลผล และสรุปผล เพื่อหาแนวทางและจัดทำแผนแม่บทหมู่บ้านวัฒนธรรม ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

- ๑) เพื่อหาแนวทางและจัดทำแผนแม่บทหมู่บ้านวัฒนธรรมร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมาย

- ๑) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน คนในชุมชน ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา

ตัวชี้วัด

- ๑) แนวทางและนโยบายแผนแม่บทหมู่บ้านวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง

เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้

- ๑) กระดาษบรูฟ
- ๒) กระดาษ เอ ๔
- ๓) ปากกาเคมี
- ๔) ปากกา
- ๕) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๑๘ แสดงกิจกรรมการนำผลการประเมินการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ มาสรุปผล เพื่อหาแนวทางร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในรายกิจกรรมนี ทีมวิจัย กลุ่มฟื้นฟูฯ และตัวแทนชุมชนได้เข้าร่วมประชุมเพื่อหาแนวทาง และจัดทำแผนแม่บทหมู่บ้านวัฒนธรรมร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาเป็น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อย่างยั่งยืน โดยได้นำผลจากการประเมินความพึงพอใจการฟื้นฟูอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการปรึกษา และวางแผนการดำเนินงานซึ่งได้รับความร่วมมือจากทาง องค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายหลวง โดย นายเดชพล ทองก้อน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายหลวง เป็นอย่างดีในการให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยและกลุ่มฟื้นฟูฯ โดยได้รับเอาแนว ดำเนินการดังกล่าวของทีมวิจัยและกลุ่มฟื้นฟูฯ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บท หมู่บ้านวัฒนธรรมซึ่งจะเป็นแผนปฏิบัติการประจำปี สำหรับการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบและ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประจำตำบลต่อไป โดยพร้อมขยายผลลงสู่หมู่บ้านอื่นๆ ในพื้นที่ ตลอดจนให้การสนับสนุนเงินงบประมาณในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนบ้านท้องถื่นเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

จากกิจกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นสัญญาณที่ดี ในการบอกถึงความสำเร็จเรื่องการฟื้นฟู อัตลักษณ์ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม อันจะส่งผลสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อย่างยั่งยืน เนื่องจากการที่กลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งจากภายในชุมชน และภายนอกชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยต่างเล็งเห็นถึงความสำคัญของการฟื้นฟูอัตลักษณ์ฯ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนบ้าน ท้องถื่น ซึ่งจะสามารถสร้างให้เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ และสามารถพัฒนาเป็นชุมชน ต้นแบบ ตามแนวคิดเรื่องของเครือข่ายองค์กรชุมชนอีกด้วย

๕.๑.๖ เครือข่ายองค์กรชุมชน

๕.๑.๖.๑ ความหมายของเครือข่ายองค์กรชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๘) ได้เสนอความหมายของ เครือข่าย ซึ่งตรงกับคำ ภาษาอังกฤษว่า Network โดย Net คือตาข่ายที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะปฏิบัติงาน (Work) เมื่อ ต้องการใช้งาน ดังนั้น ความหมายของเครือข่ายจึงหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากร เป้าหมาย วิธีทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง ซึ่งทำงานมา นานพอสมควรแม้ว่าจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐาน เอาไว้ (เปรียบเสมือนการมีสายโทรศัพท์ต่อเอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความ ช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็น องค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็น การเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

อคิน รพีพัฒน์ (๒๕๒๗) กล่าวถึงภาพทางสังคมว่า สังคมมีลักษณะเป็นเครือข่ายใยแมงมุม บุคคล คือ จุดที่เส้นใยของเครือข่ายมาพบกัน ก็คือ บุคคลหนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับอีกจำนวนมากในหลายรูปลักษณะและสถานการณ์ โดยข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า บุคคลที่มีเส้นใยความสัมพันธ์กว้างขวางทั้งในและนอกหมู่บ้านย่อมมีความสำคัญในสังคมและการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านมากกว่าคนอื่นๆ จุบรวมของสายสัมพันธ์จำนวนมากนี้ กล่าวได้ว่าเป็นจุดรวม (Node) ของความสัมพันธ์ในท้องที่หรือชุมชนนั้นได้ รวมทั้ง ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าการศึกษากการเปลี่ยนแปลงและ เครือข่าย (Networks) ต้องอาศัยแนวคิดเรื่องเวทีและสนาม ประกอบด้วย ทั้งเวทีและสนามเป็นขอบเขตที่ยึดเหนี่ยวได้ตามเวลาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำการศึกษา ส่วนสนามเป็นขอบเขตพื้นที่ที่ผู้แสดงบนเวทีมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งความสัมพันธ์นั้นมีผลกระทบต่อผู้แสดงบนเวทีและปรากฏการณ์บนเวที อีกทั้งยังต้องพิจารณาสถานการณ์หรือเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ ในชุมชนและผู้แสดงที่สำคัญๆ

๕.๑.๖.๒ ประเภทของเครือข่าย

Alvin A. Wolfe (๑๙๗๐ อ้างใน ปณิธิ สุขสมบุญ, ๒๕๔๕) ได้จำแนกเครือข่ายทางสังคมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ

๑) เครือข่ายที่ไม่มีข้อจำกัด (Unlimited Network) เป็นเครือข่ายเกิดจากบุคคลหนึ่งเป็นจุดศูนย์กลางแล้วนับรวมตั้งแต่บุคคลแรกที่บุคคลนี้มีความสัมพันธ์ และขยายเพิ่มขึ้น ไม่จำกัด

๒) เครือข่ายที่มีข้อจำกัด (Limited Network) เป็นการระบุเครือข่ายโดยการตั้งกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เครือข่ายส่วนตัวของบุคคล

John A. Bames (๑๙๖๘ อ้างใน ปณิธิ สุขสมบุญ, ๒๕๔๕) กล่าวถึงแนวคิดเครือข่ายทางสังคม ว่า ธรรมชาติของสังคมจะประกอบด้วยบุคคลจำนวนมาก ซึ่งแต่ละคนย่อมจะมีความสำคัญต่อบุคคลอื่นในลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง หากมองภาพที่ประกอบด้วยจุดและเส้น ใยใยต่างๆ เครือข่ายทางสังคมจะเสมือนร่างแหที่แผ่กระจายครอบคลุมบุคคลจำนวนมากไว้ ซึ่งเรียกเครือข่ายทางสังคมในมิตินี้ว่า “เครือข่ายรวม” (Total Network) ขณะนั้นก็ยังมีความหมายอีกมิติหนึ่งเรียกว่า เครือข่ายย่อย (Partial Network) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายรวมหรือที่เป็นระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม นอกจากนี้ Bames ยังเสนอ “เครือข่ายตรง” (Direct Network) คือ การติดต่อโดยตรงของปัจเจกบุคคลที่มีกับผู้อื่น ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เป็นต้น มักจะมีการติดต่อซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ กับ “เครือข่ายอ้อม” (Indirect Network) ซึ่งเป็นการที่ปัจเจกบุคคลที่เป็นศูนย์กลางเกี่ยวข้องกับคนอื่นทั้งที่อาจไม่รู้จักกัน โดยตรงผ่านสมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายตรงของตน โดยทั่วไปแล้วภายในเครือข่ายตรงนั้นจะมีตัวเชื่อมของเครือข่ายหลายๆ เครือข่ายเข้าด้วยกัน

นฤมล นิราทร (๒๕๔๓) ได้แยกประเภทของเครือข่ายออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑) จำแนกตามพื้นที่ดำเนินการ เช่นเครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และระดับประเทศ ตัวอย่างของเครือข่ายประเภทนี้ ได้แก่ องค์กรเครือข่ายด้านเด็กอีสาน ศูนย์ประสานงานเยาวชน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒) จำแนกตามประเภทของกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายที่ทำงานด้านเด็ก สตรี สาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน ฯลฯ

๓) จำแนกตามอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ธรรม เครือข่ายครูพิทักษ์สิทธิเด็ก

๔) จำแนกตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ การจำแนกโดยใช้เกณฑ์นี้ทำให้เกิดเครือข่าย ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑ เครือข่ายตามแนวดิ่ง คือ เครือข่ายที่โครงสร้างมีลักษณะเป็นช่วงชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน มีองค์กรที่มีสถานภาพสูงกว่าและอยู่ในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรลูกข่าย เครือข่ายตามแนวดิ่งพบมากในองค์กรธุรกิจ เช่น เฟรนไชส์ต่างๆ

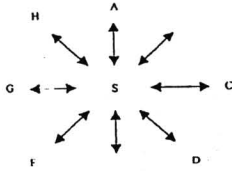
๔.๒ เครือข่ายตามแนวนอน คือ เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ภายในเครือข่ายที่มีความเท่าเทียมกัน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นไปโดยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการติดต่อภายในเครือข่ายเป็นการติดต่อระหว่างบุคคลหรือองค์กร หรืออาจมีองค์กรทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย เช่น การจัดประชุม การกระจายข่าวสารข้อมูล แบ่งได้ ๒ กลุ่ม คือ

๔.๒.๑ เครือข่ายที่ขยายตัวออกจากศูนย์กลางที่เป็นจุดกำเนิดเครือข่าย (แม่ข่าย)

๔.๒.๒ เครือข่ายที่สร้างขึ้นมาจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกเครือข่ายอยู่ก่อนแล้วโดยแต่ละบุคคลหรือองค์กรสมาชิกต่างออกไปสร้างหรือขยายเครือข่าย

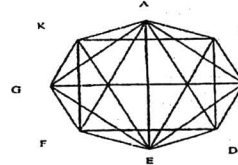
๕.๑.๖.๑ รูปแบบการสร้างเครือข่ายของกรชุมชน

Paul Starkey (อ้างใน ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, ๖) เสนอว่า เครือข่ายของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ และการสร้างเครือข่าย ยังหมายถึงการทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การสมัครใจร่วมมือกัน และควรเป็นความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างมีความเป็นอิสระมากกว่าการคบค้าสมาคม

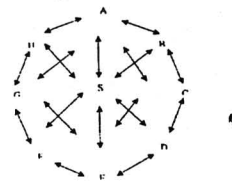

๑. องค์กรหรือบุคคลมีการร่วมมือกันในเรื่องที่รวมศูนย์หรือให้บริการแก่สถาบันภายนอก สมาชิกมีความสัมพันธ์กับองค์กรแกน แต่ไม่มีเครือข่ายกับสมาชิกด้วยกัน

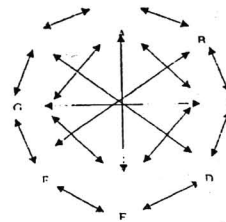
๒. ทุกองค์กรหรือบุคคล มีการติดต่อเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยไม่มีหน่วยอำนาจส่วนกลาง กรณีนี้เป็นเครือข่ายที่สมบูรณ์ แบบในทางทฤษฎีแต่เป็นไปได้ยากในความเป็นจริง

๓. ได้มีองค์กรแกนสมาชิกมีการติดต่อกันและกัน อาจไม่ใช่ทุกคนและมีการติดต่อสัมพันธ์กับองค์กรแกนที่จะอำนาจความสะดวกให้มีการติดต่อสัมพันธ์กันในระหว่างสมาชิก

๔. รูปแบบเครือข่ายกระจายอำนาจสมาชิกเครือข่ายสามารถติดต่อกันและกัน และยังติดต่อกับองค์กรเจ้าของทรัพยากรอื่นด้วย โดยได้รับมอบให้เป็นเลขานุการหรือแกนการประสาน ลักษณะนี้แกนหรือเลขานุการเครือข่ายมีหลายคน

รูป ๕.๑๘ แสดงรูปแบบจำลองเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ

นฤมล นิราทร (๒๕๔๓) กล่าวถึงการเกิดเครือข่ายโดยมีปัจจัย หลายประการ ดังนี้

- ๑) ต้องการมีเพื่อน มีหมู่ มีพวก ในการทำงาน
 - ๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน และพร้อมรับความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน
 - ๓) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะเมื่อปัญหาในปัจจุบันมีหลายมิติ ความชำนาญเฉพาะด้าน ในบุคคลหรือองค์กร ที่จะช่วยให้การมองปัญหาชัดเจน
 - ๔) ต้องการประหยัด เนื่องจากเกิดการแบ่งงานกันทำ ความซ้ำซ้อนในการทำงาน
 - ๕) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (๒๕๔๓: ๓๔-๓๕) เสนอหลักปฏิบัติในการสร้างเครือข่าย ดังนี้

- ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการสร้างเครือข่าย และเป้าหมายที่ย้าการสร้างความคิดใหม่ๆ เพื่อความสัมพันธ์ในลักษณะไม่เป็นทางการ แต่เน้นการพูดคุยแบบกลุ่มย่อยมากขึ้น
- ๒) ผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานวางแผนหรือสนับสนุน ต้องมีความจริงใจในการทำงาน หากกลายเป็นผู้รับโดยไม่ตอบสนองอะไรเลย ก็ไม่เรียกว่าเครือข่าย

๓) สมาชิกในเครือข่ายมักจะมียานประจำทำอยู่แล้ว เวลาที่ให้กับเครือข่ายจึงไม่เต็มเวลา จึงจำเป็นต้องมีหน่วยประสานความสัมพันธ์ของสมาชิก

๔) สมาชิกจะต้องมาจากกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนาเครือข่าย เป็นวิธีที่บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

๕) การบริหารงานของเครือข่ายควรมีความยืดหยุ่น ถ้ามีประเด็นสำคัญเกิดขึ้น เช่นในเรื่องกฎหมายป่าไม้ อาจต้องให้ทุนความหรือสมาชิกที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายเข้ามาช่วยงาน

๖) จำนวนสมาชิกของเครือข่ายไม่ควรมากเกินไปจนจะจัดการได้

๗) ในการสร้างเครือข่าย เอกลักษณ์ ควรเป็นตัวแทนของกลุ่มไม่ควรเป็นตัวแทนของบุคคลหรือสถาบัน เพื่อให้มีส่วนร่วมมากขึ้นทั้งในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรม

๘) เครือข่ายจำเป็นต้องมีกลุ่มสมาชิกหรือบุคคลที่สามารถกระตุ้นการดำเนินงานของเครือข่าย โดยจะต้องส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายโดยรวมให้มากกว่าการคำนึงถึงตัวบุคคล

๙) การจัดการเครือข่ายที่ดีจะต้องทำให้สมาชิกมีส่วนได้ส่วนเสีย และประโยชน์ร่วมกัน ต้องมีการประชุมบ้างเพื่อให้ผู้ประสานงานได้รู้ถึงสิ่งซึ่งเป็นความสนใจร่วมของสมาชิก

๑๐) การหากลุ่มหรือบุคคลที่สามารถทำหน้าที่กระตุ้นหรือขับเคลื่อนงานเครือข่าย

๑๑) การจัดการที่ดีต้องเชื่อมโยงประโยชน์ให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วม

๑๒) ต้องมีการติดต่อสื่อสารอย่างใกล้ชิด ระหว่างสมาชิกเครือข่าย ผู้ได้รับประโยชน์ และผู้ให้ทุนในการพัฒนาการปฏิบัติและติดตามผลของกิจกรรมหรืออื่นๆ ของเครือข่าย

๑๓) มีวัตถุประสงค์และทัศนะร่วม มีวิธีให้เกิดการติดต่อ สื่อสารระหว่างสมาชิก

จากแนวคิดดังกล่าว ก็มีความสอดคล้องกับ กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนบ้านท้องลับแลที่ต้องการความสัมพันธ์ระดับองค์กรที่เชื่อมโยงไปถึงกันและพร้อมที่จะปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร ที่ต่างมีความต้องการหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งก็คือการสร้างและพัฒนาชุมชนบ้านท้องลับแลให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ดัง ผลจากการดำเนินงานในกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรมที่ ๑๖

เวทีสรุปปิดโครงการ ถิ่นข้อมูลสู่ชุมชน และตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

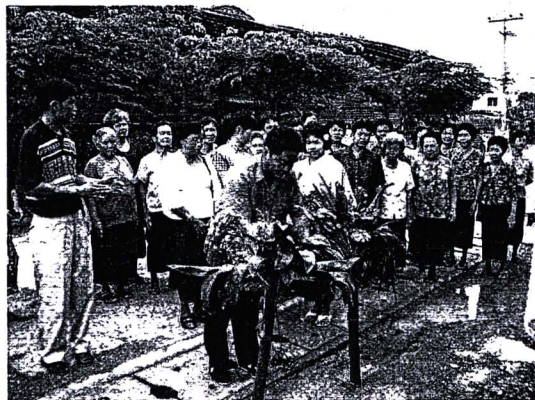
๑) เพื่อนำเสนอข้อมูลการวิจัยคืนสู่ชุมชน และ ตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

๑) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน คนในชุมชน ทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา

ตัวชี้วัด

- ๑) ข้อมูลที่มีความถูกต้องของงานวิจัย
- เครื่องมือ/อุปกรณ์ที่ใช้
 - ๑) กระดาษปรู๊ฟ
 - ๒) กระดาษ เอ ๔
 - ๓) ปากกาเคมี
 - ๔) วัสดุตกแต่งสถานที่
 - ๕) กล้องถ่ายรูป

รูป ๕.๒๐ แสดงกิจกรรมการปิดโครงการ การคืนข้อมูลสู่ชุมชน

ในรายกิจกรรมนี้ทีมวิจัยร่วมกับกลุ่มฟื้นฟูฯ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง โรงเรียนวัดทองลิบแล สภาวัฒนธรรมประจำตำบล โดยได้เข้มาร่วมกันจัดเวทีปิดโครงการโดยจัดกิจกรรมเสวนาคืนข้อมูลสู่ชุมชน และแสดงพลังในการสานต่อความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟู และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของ ชุมชนไท-ยวนลับแล ในหมู่บ้านทองลิบแลต่อไป กล่าวคือ

ในส่วนของการคืนข้อมูลสู่ชุมชน ทางทีมวิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ที่สืบค้นได้จากการศึกษาวิจัยกลับคืนสู่ชุมชนเพื่อร่วมกันรับทราบ และตรวจสอบข้อมูล เช่น ข้อมูลบริบทของชุมชนในด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม โดยข้อมูลภูมิปัญญาผ้าขึ้นดินจก ทั้งในส่วนของการเชื่อ ค่านิยม และวรรณกรรมมุขปาฐะอันเป็นพลังสำคัญ ที่ช่วยการผลักดันชุมชนให้เห็นความสำคัญ และสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไท-ยวนลับแล รวมทั้งในส่วนของการกระบวนการในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วย

ในส่วนของการสานต่อความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟู และสืบสาน วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนไท-ยวนลับแลง หมู่บ้านท้องลับแลต่อไปนั้น

องค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง ได้ให้ความร่วมมือโดยได้รับเอาแนวดำเนินการ ดังกล่าวของทิมวิชัย และกลุ่มฟื้นฟูฯ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทหมู่บ้าน วัฒนธรรมซึ่งจะเป็นแผนปฏิบัติการประจำปี สำหรับการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบและแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประจำตำบลโดยพร้อมขยายผลลงสู่หมู่บ้านอื่นๆ ในพื้นที่ ตลอดจนให้การ สนับสนุนเงินงบประมาณในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมและ สนับสนุนให้ชุมชนบ้านท้องลับแลเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ต่อไป

โรงเรียนวัดท้องลับแล ได้ให้ความร่วมมือโดยการรับเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการสืบค้นใน งานวิจัยเพื่อนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาให้เยาวชนซึ่งเป็นกำลัง ของชาติต่อไป และได้เห็นความสำคัญในการเรียนรู้ภูมิปัญญาซึ่งถือว่าเป็นการสานต่อลมหายใจ แห่งวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป พร้อมกันนี้ทางโรงเรียนจะได้ใช้แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชนไท-ยวนลับแล ตลอดจนศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไท-ยวนลับแล เพื่อที่จะสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สัมผัส และทดลองด้วยตัวของผู้เรียนเอง

สภาวัฒนธรรมประจำตำบลฝายหลวง ได้ให้ความร่วมมือโดยการตอบรับข้อมูลองค์ความรู้ ที่ได้จากการวิจัยของชุมชนเพื่อนำไปจัดทำเป็นข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของตำบลต่อไป รวมทั้ง ได้นำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและพิพิธภัณฑ์ชุมชนเข้าไปบรรจุอยู่ในตารางการดำเนินกิจกรรม การ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของตำบล เพื่อพร้อมผลักดันให้เข้าสู่แผนงานของสภา วัฒนธรรมประจำอำเภอลับแลต่อไป

นอกจากนี้ โสภะเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นหน่วยงานจากภายนอกชุมชน ได้ให้ ความสนใจในกระบวนการการศึกษาวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่สามารถศึกษารวบรวมองค์ ความรู้ต่างๆ และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไท-ยวนลับแล หมู่บ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ สำหรับการสร้างและพัฒนาให้เป็นเครือข่ายของโสภะ เขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาในส่วนของจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อการส่งเสริม สนับสนุน และสานต่อ ลมหายใจของวัฒนธรรมล้านนาที่งดงาม

จึงสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านท้องลับแล มีความต้องการร่วมกันในการฟื้นฟูอัตลักษณ์และ วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนรากเหง้าของชุมชน ที่จะมาเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อ พัฒนาชุมชนให้ก้าวสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมกันคิด ปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการและกิจกรรมของชุมชนที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมส่งผลให้ชุมชน

บ้านท้องถิ่นแต่ละสามารถสร้างชุมชนนิยม ตามแนวคิดของ ทนงศักดิ์ คุ่มไชนะ และคณะ (๒๕๓๔ : ๓-๔) เสนอแนวคิดพื้นฐานไว้ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) งานพัฒนาชุมชนมิใช่การบริการ ให้เปล่าจากรัฐ แต่เป็นงานที่ทำโดยอาศัยความร่วมมือในภาครัฐบาลกับประชาชน และยังถือ หลักการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีการคิดตัดสินใจ วางแผนงาน การปฏิบัติการ และบำรุงรักษา

๒) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) ยึดเป็นหลักสำคัญในแนวนโยบายการพัฒนา ชนบทที่ยากจน ที่ต้องการปรับปรุงให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง เช่น การเลือกโครงการประเภทที่ ประชาชนยากจนสามารถร่วมกันทำให้ได้ผลและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น

๓) ความคิดริเริ่มของประชาชนเอง (Initiative) ยึดหลักว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจาก ประชาชน และใช้วิธีการแห่งประชาธิปไตย คือต้องให้ประชาชนเห็นชอบ มิใช่เกิดจากคำสั่งต่างๆ

๔) ความต้องการของชุมชน (Self-Needs) ต้องการให้ประชาชนและองค์กรเข้ามามีส่วน ร่วมในการดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของ ประชาชนอย่างแท้จริง ลักษณะงานหรือกิจกรรมจึงต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เบื้องต้น เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่าเป็นงานของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

๕) การศึกษาตลอดชีวิต (Life-Long Education) ถือว่าเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การ พัฒนาคน การให้การศึกษาต้องต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งชีวิตอยู่ในชุมชน

รวมทั้งแนวคิดของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๔ : ๑๑๐-๑๑๕) ที่เสนอหลักในการ สร้างชุมชนไว้ ดังนี้

๑) หลักการให้คนเป็นศูนย์กลาง ปรัชญาหลักของชุมชนนิยม “มนุษย์” อยู่ใจกลาง แนวความคิด ชุมชนต้องการมีชีวิตใกล้เคียงกับความเป็นจริง ทั้งทางกายภาพและจิตใจ เพื่อป้องกัน ปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดต่อมนุษย์ อันจะนำผลเสียหายอย่างร้ายแรงมาสู่ชีวิตมนุษย์ได้

๒) หลักการดูแลตนเองมากที่สุด ต้องพยายามช่วยตนเองในกิจกรรมต่างๆ ด้านริเริ่มกระทำ สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง และเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการบริหารภายในชุมชนอย่างดี เพื่อให้ชุมชนสามารถ ยืนอยู่รอดได้ด้วยกำลังตนเอง ไม่ต้องพึ่งพิงสถาบันอื่นๆ โดยเฉพาะภาครัฐ

๓) หลักความสมดุล การสร้างชุมชนนิยม ต้องรักษาความสมดุลในไม่ให้อะไรไป เพื่อให้ ชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นเป็นชุมชนที่รองรับความต้องการด้านต่างๆ อย่างครบถ้วน เช่น สมดุลระหว่าง การสร้างวัตถุและการพัฒนาจิตใจ, สมดุลระหว่างการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทท้องถิ่นในขณะที่ สอดคล้องความเป็นสากลและสมดุลระหว่างการใช้แรงงานและการใช้ความคิด

๔) หลักเสรีภาพในชุมชน นิยมต้องให้เสรีภาพแก่สมาชิกอย่างเต็มที่ในการคิด พุด ความคิดเห็น การกระทำสิ่งต่างๆ ที่ไม่กระ ทบกระเทือนต่อปทัสสถานที่ดีของชุมชน และสังคมส่วนรวม และไม่นำผลเสียในทางลบเข้ามา เพื่อเปิด โอกาสสมาชิกได้พัฒนาศักยภาพตนเอง

๕) หลักให้สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม ชุมชนนิยมจะแข็งแกร่งและมีชีวิตต่อเมื่อสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมชุมชน พบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์เป็นประจำ ออกแบบชุมชนให้มีพันธมิตรที่ต่อชุมชนในทางใดทางหนึ่งอย่างน้อยคนละหนึ่งบทบาท

๖) หลักความยั่งยืนชุมชน ความสำเร็จแท้จริงในการสร้างชุมชนนิยม มิได้วัดจากจำนวนสมาชิกของชุมชน หรือกิจกรรมที่ชุมชนทำ หรือการดำรงอยู่ในช่วงชีวิตเดียว แต่วัดจากการส่งผ่านชุมชนต่อกันเป็นทอดๆ ผู้คนรุ่นต่อไป แต่ยังรักษาหลักการที่คิงามของชุมชนไว้ได้ซึ่งเรียกว่า ชุมชนยั่งยืน การรักษาชุมชนให้ยั่งยืนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างคนรุ่นต่อไปให้มีคุณภาพ

๗) หลักการพึงพิงภูมิปัญญาของตนและการระดมกันทางความคิด การสร้างชุมชนนิยม ต้องให้ชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาที่ดีและมีประโยชน์มาใช้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ และมีความเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด เป็นการพึ่งตนเองทางปัญญาไม่ใช่ว่ารับมาจากข้างนอกเสมอไป เริ่มต้นที่ภูมิปัญญาของตนเองก่อน แต่เนื่องจากภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนมีจำกัด ดังนั้นชุมชนจึงต้องรู้จักผสมผสานความรู้ของตนเข้ากับความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยหยิบยืมภูมิปัญญาที่ดี และที่มีอยู่จำนวนมากจากข้างนอกมาใช้ควบคู่กับความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนา เพื่อต่อยอดให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนของตนเองมากที่สุด

หลักการมองแบบองค์รวม เนื่องจากชุมชนควรมีทุกอย่างครบถ้วนในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น แ่งมุมทางเศรษฐกิจ การบริหาร การปกครอง การสาธารณสุข ฯลฯ ในสัดส่วนที่เหมาะสมและสมดุลกับลักษณะของชุมชนนั้นๆ เหตุฉะนั้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการมองอย่างองค์รวม โดยการคำนึงถึงทุกมิติ ใช้แนวคิดในหลากหลายศาสตร์มาประกอบในการสร้างชุมชนเพื่อปิดจุดอ่อนของชุมชน การมองแบบองค์รวมจึงเป็นวิธีคิดที่รอบคอบและรัดกุม สามารถป้องกันความผิดพลาดและช่วยให้ชุมชนนิยมที่ถูกสร้างขึ้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้